INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Název školy	**Základní škola a mateřská škola, Kravsko, příspěvková organizace**
Číslo projektu	**CZ.1.07/1.4.00/21.0016**
Název šablony klíčové aktivity	**Inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji čtenářské a informační gramotnosti**

Kapitoly z dějin literárního vývoje

Mgr. Vladimír Padrta

1. Z počátků dějin literárního vývoje
2. Ústní lidová slovesnost
3. Ústní lidová slovesnost – lidová próza
4. Ústní lidová slovesnost – lidová poezie
5. Zvláštní útvary lidové slovesnosti
6. Ústní lidová slovesnost - procvičování
7. Sumerská literatura
8. Některé antické lyrické žánry
9. Sofokles - Antigona
10. Plautus – Komedie o hrnci
11. Ze starých řeckých báje a pověstí (divadelní hra)
12. Hebrejská literatura
13. Podobenství o marnotratném synu
14. Ze středověké literatury - Píseň o Rollandovi (konec 11. a poč. 12. stol.)

15. Česká středověká literatura
16. Čtení ze staročeské literatury
17. Česká literatura v době renesance a humanismu
18. Miguel de Cervantes Saavedra: Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, 1615
19. Literárně jazykový rozbor
20. Národní obrození (1770 – 1850; 1870) 1
21. Národní obrození (1770 – 1850; 1870) 2
22. Národní obrození (1770 – 1850; 1870) 3
23. Josef Jungman: O jazyku českém – Rozmlouvání první
24. Josef Kajetán Tyl
25. Literární dílo a filmový scénář
26. Filmový scénář – Polednice
27. Úvahy B. Němcové o společnosti
28. Divadelní rébus
29. Opakování z dějin a teorie literatury
30. Přehled literárních směrů 2. pol. 19. století
31. Umělecké směry Moderny
32. Česká literatura (1850 – 1890) 1
33. Česká literatura (1850 – 1890) 2
34. Česká literatura (1850 – 1890) 3
35. Generace buřičů
36. Literární směry (konec 19. stol. a poč. 20. stol.)

Kap. 1

Z počátků dějin literárního vývoje

Na počátku dějin slovesného umění stojí **ústní lidová slovesnost**, do níž zahrnujeme např. zaříkadla, mýty, pranostiky, pohádky aj.

Starověká literatura (4000 pnl – 476)

Za nejstarší písemnou literární památku považujeme sumerský **Epos o Gilgamešovi** (asi 2000 pnl).

Pro rozvoj evropské literatury má největší význam vliv antické a hebrejské literatury.

Antická literatura

1. Řecká literatura. a) Původně ústně vyprávěné mýty se staly základem dvou eposů připisovaných slepému pěvci Homérovi (800 pnl). **Ilias** vypráví o 10. roce trojské války. **Odyssea** vypráví o návratu Odyssea z války domů.
Význam: Touha po vlasti a rodině. Dodržování mravních zásad a společenské odpovědnosti.

b) V 6. stol. se objevují první **bajky,** spojované s Ezopem, a **lyrika**, psaná básnířkou Sapfó a Anakreontem. Ve svých básních Anakreón oslavoval život, vyjadřoval vlastní pocity (o lásce, životě, např. elegie /žalozpěvy/ nad ztraceným mládím).

c) Řekové položili základy dvěma hlavním divadelním žánrům (5. stol.).
Tragédie zobrazuje hrdinu, který se dostává do konfliktu; a to s osudem, zákony, morálkou,

vlastním nitrem; v zápase často umírá. Představitelé: Sofoklés (Antigona = oslava člověka, který se jednoznačně staví proti zlu; Král Oidipus); Euripidés (Elektra); Aischylos (Oresteia). **Komedie** ukazuje život z veselé stránky, má pobavit, ale také upozornit na špatné charaktery lidí). Aristofanés (Žáby).

2.Římská literatura byla ovlivněna zásadně řeckou literaturou. Památky: Vergilius (epos Aeneis; 30 pnl);Ovidius (Umění milovat = milostná poezie, Proměny (soubor řeckých a římských bájí; přelom letopočtu); Martialis (tvůrce epigramů), Plautus (Komedie o hrnci, typ lakomce; kolem 200 pnl; velký vliv na vývoj divadelních komedií, např. na dílo Shakespeara, Moliéra).

Hebrejská literatura

Mostem mezi starověkou a středověkou literaturou se stala **Bible** (Písmo svaté), která **se skládá ze Starého zákona** (10. stol. – 2. stol.pnl; psán hebrejsky, aramejsky, řecky; obsahuje např.: pět knih Mojžíšových /Tóra/ = příběhy historické, např.stvoření světa, člověka, potopa světa,babylónská věž; náboženskou lyriku (žalmy) i lyriku milostnou (Píseň písní) **a Nového zákona** (60. – 90 léta; skládá se ze čtyř evangelií, která pojednávají o životě a působení Ježíše Krista, obětující svůj život, aby vykoupil hříchy lidstva; užívá se často podobenství). Bible se rozšířila v latinském překladu, provedený sv. Jeroným v 5. stol., který označujeme jako Vulgáta. Bible přispěla k rozvoji evropské vzdělanosti a kultuře, např. překlady do národních jazyků – u nás Bible kralická (1579). Je dodnes zdrojem inspirace pro světové umění. Je nejrozšířenější a nejčtenější knihou na světě.

Úkoly:
1. Doplň do daného grafu dějiny literatury.

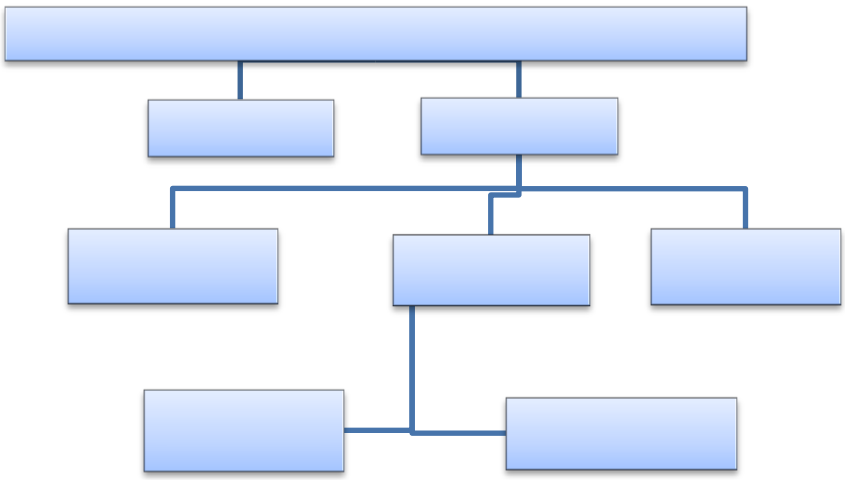

2. Jaký časový úsek z dějin literatury text zahrnuje.
3. První epigramy psal:
a) Moliér

b) Aeneis
c) Martialis
d) Sofokles

Kap. 2

Ústní lidová slovesnost

Na počátku dějin slovesného umění stojí **ústní lidová slovesnost**. Její počátky souvisejí s potřebou pravěkých lidí si sdělovat určité zkušenosti ve styku s přírodou, s jejich snahou působit na přírodní jevy a vysvětlovat si přírodní úkazy, i svět jako celek a dobírat se smyslu a povahy člověka v něm.
Ústní lidová slovesnost je charakterizována

a) autor anonymní
b) šíří se ústně
c) zobrazuje lidské vztahy, přírodní úkazy, uspořádání světa
d) vytváří různé slovesné žánry
e) ovlivňuje psanou literaturu
f) rozvíjí se mezi lidem všech národů

Do **ústní lidové slovesnosti** zahrnujeme např. zaříkadla, mýty (báje), pranostiky, pohádky, ukolébavky, říkadla, přísloví, úsloví, rčení, pořekadlo, pranostiky, plankt (pláč), píseň, hádanky, anekdoty, balady, koleda, pověsti, byliny

Úkoly:
1. Čím začínají dějiny literatury?
2. Proč vznikala ústní lidová slovesnost?
3. Charakterizuj ústní lidovou slovesnost.
4. Vysvětli, co znamená slovo anonymní.
5. Vyjmenuj, které literární útvary řadíme mezi ústní lidovou slovesnost.

Kap. 3

Ústní lidová slovesnost – lidová próza

a) Pověst je vyprávění které se váže na určitou událost, osobu nebo místo, ale je zčásti vybájené, i když se tváří jako vyprávění naprosto věrohodné.

b) Pohádka je vyprávění, v němž statečný hrdina překonává nebezpečí, aby splnil obtížný úkol, a to s pomocí nadpřirozených sil nebo kouzelných předmětů.

c) Mýtus (báje) je příběh, do nichž lidé dávných dob vtělili své představy o vzniku světa, člověka a jeho životě pozemském i posmrtném, o bozích a o přírodních jevech a jejich příčinách.

d) Anekdota je vtipné vyprávění příhody o některé osobnosti či událost, o příslušnících nějaké společenské vrstvy nebo národa. Např. anekdoty studentské, lékařské, vojenské, herecké, židovské, skotské.

Ukázka 1.
Paní učitelka se ptá: „Který pták, milé děti je nechytřejší?“ Třída mlčí. Najednou se přihlásí Pepíček a odpoví: „Vlaštovka.“ „A proč?“ diví se paní učitelka. Pepíček rychle zvolá: „Protože v září odlétá do teplých krajin.“

Ukázka 2
…
Zdrcený otec zamířil k blízkému ostrůvku, sňal křídla a usedl na pobřeží. Proseděl v zármutku celý den. Když slunce končilo svou pouť, vyneslo moře na břeh mrtvého syna. Pod hvězdnou oblohou vyhloubil Daidalos Íkarovi hrob…Ostrov, kde pochoval syna, připomíná podnes svým jménem Íkarův osud. Říká se mu Ikaria.

Ukázka 3
…
Ale na tom místě, kde ta holubička padla, zůstaly na zemi ležet tři kapky krve, malé a červené jako tři korálky. A ty se pomalu zaryly do země a přes noc pustily ze sebe kořínky, a když ráno počalo svítat, byl na tom místě tenoučký jabloňový květ…

Ukázka 4
…
U Rychmburka je rybník Spálinec. Ten se proto tak jmenuje, že v těch místech prý dal Žižka upálit mnichy v podlažickém klášteře zajaté…

Úkoly:
1. Prostuduj jednotlivé definice útvarů lidové slovesnosti.
2. Přiřaď správně útvary lidové slovesnosti k jednotlivým ukázkám.

Kap. 4

Ústní lidová slovesnost – lidová poezie

a) Ukolébavka je lidová píseň s houpavou melodií, určená k ukolébání, uspání dítěte

b) Plankt (pláč) je obřadní píseň, při níž táhlou melodií přednášeli pozůstalí nebo najaté plačky o životě a práci zesnulého. Kromě světských plantů vznikaly i plankty církevní.

c) Píseň je skladba určená ke zpěvu, a proto je spojena s hudbou a mívá jednotnou stavbu strof a zpěvný verš. Lidová píseň se dělí na duchovní, které vyjadřují city člověka upínající se k Bohu, a světské, které vyjadřují city a myšlenky člověka o věcech našeho světa, např. písně milostné, vlastenecké, svatební, pohřební, hrdinské.

d) Balada líčí děj obvykle smutný s tragickým koncem.

e) Koleda je lidová píseň zaměřená původně k pohanským obřadům, později ke křesťanským. Z koled se později vyvinuly tzv. obřadní hry, např. mikulášské, vánoční, velikonoční obchůzky.

f) Byliny vyprávějí o bohatýrech, kteří vynikají neuvěřitelnou silou a oddaně slouží panovníkovi a vlasti.

Ukázka 1)

Pláči mému hodina
když já vizi svého syna
na kříži stojiece

Ukázka 2)

Hody, hody, doprovody,
dejte vejce malovaný.
Nedáte-li červené,
dejte aspoň bílé,
slepička vám snese jiné.

Ukázka 3)

I vzali se odněkud,
tři jezdci, všickni sobaky tatarské;
a oni dobrého mládence
s koně strhli a do smrti ubili
…
A Muromec vytasil meč ocelový,
mečem tím ocelovým rozpůlil
v dvě půle druhého Tatařína.

Ukázka 4)

Měltě tatiček tři dcery,
všecky na vydaj byly.

Jak najstarši vydaval,
tři sta tolarů s ňu daval.

„Buděš mě, dcero, živiti,
jak něbudu mocť robiti.“

„Budu, tatičku, toť budu,
do vaši smrti, da-li Bůh.

…

„Buděš mě, dcero, chovati,
ja už němožu dělati?

Ona do komůrky vešla,
starý provaz odtaď něsla.

„Dy němožetě dělati,
jditě se do lesa věšti.

…

Ukázka 5)

Hajej, můj andílku,
hajej a spi,
matička kolíbá
děťátko svý;
hajej, dadej, dadej, malej!

Ukázka 6)

Ó hřebíčku zahradnický,
ó růžičko voňavá,
kterak na tě zapomenu,
když to není věc možná.

Úkoly:
1. Prostuduj jednotlivé definice útvarů lidové poezie.
2. Přiřaď správně útvary lidové poezie k jednotlivým ukázkám.

Kap. 5

Zvláštní útvary lidové slovesnosti

a) Říkadlo – veršovaná a obvykle rýmovaná básnička s výrazným jednoduchým rytmem. Přednáší (odříkává se) se skandovaně a svou významovou roli při dětských hrách.

b) Zaříkadlo (zaklínadla) jsou magické průpovědi, založené na víře v magickou (kouzelnou) moc slova. Pronášejí se zpěvavě a výrazně rytmicky.

c) Přísloví je krátká vyjádřená průpověď, vyslovující obecnou lidovou zkušenost a podávající mravní naučení nebo návod k jednání určité situaci.

d) Úsloví je ustálené obrazné spojení slov.

e) Rčení je ustálené slovní spojení, často s posunutým významem, přeneseným významem, označující typické situace.

f) Pořekadlo je stručné vyjádření životních zkušeností bez mravního ponaučení.

g) Pranostika je lidová průpovídka obsahující předpověď počasí nebo nějakých jiných nadcházejících věcí a vyjadřující životní zkušenosti s tím související.

ch) Hádanka je slovní hříčka, která jen naznačuje, oč jde, ale tak, že je možno si důvtipem domyslet její význam.

Ukázka 1)

Jede kočí,
má sto očí,
do každého něco strčí.

Ukázka 2)

Únor bílý pole sílí.

Ukázka 3)
Čumí jako tele na nová vrata.

Ukázka 4)

Mít brouky v hlavě.

Ukázka 5)

Maluje čerta na zeď.

Ukázka 6)

Běžela liška po ledu,
ztratila klíček od medu.
Kdo ho má, ať ho dá,
ať se liška nehněvá.

Ukázka 7)
Všude dobře, doma nejlíp.

Ukázka 8)

Když zvoní hrana – ale nesmíš vědět, kdo zemřel
- vezmi kousek syrového hovězího masa, tím ty
Bradavice stírej a přitom třikrát říkej:

Hrana zvoní – nevím komu:
bradavice, jděte z domu!
Až tam toho pochovají,
ať vás taky zakopají.

Pak to maso zakopej pod okap a nežli shnije, bradavice se ztratí.
K čemu asi uvedené zaříkadlo sloužilo?

Úkoly:
1. Prostuduj jednotlivé definice útvarů lidové slovesnosti.
2. Přiřaď správně útvary lidové slovesnosti k jednotlivým ukázkám.

Kap. 6

Ústní lidová slovesnost - procvičování

Úkol 1)
K čemu asi uvedené zaříkadlo sloužilo?

Když zvoní hrana – ale nesmíš vědět, kdo zemřel
- vezmi kousek syrového hovězího masa, tím ty
Bradavice stírej a přitom třikrát říkej:

Hrana zvoní – nevím komu:
bradavice, jděte z domu!
Až tam toho pochovají,
ať vás taky zakopají.

Pak to maso zakopej pod okap a nežli shnije, bradavice se ztratí.
K čemu asi uvedené zaříkadlo sloužilo?

Úkol 2)
a) Jakým útvarem lidové slovesnosti se inspiroval F. Hrubín?

Mám vzít do hry Vendulku,
když to nek kluk?
Běž, kuličko, do důlku,
běž kuličko – ťuk!

Ťuk, kuličko, na kuličku!
Líbí se ti na sluníčku?
Běž kuličko – ťuk,
ať vyhraje kluk!

b) Jakým útvarem lidové slovesnosti se inspiroval J. Seifert?

Až, chlapečku, zavřeš víčka,
vyskočíš si na koníčka.
A koníček spí.

Na louce je plno květin,
pojedeš s ním do kopretin.
Kopretinky spí…

Úkol 3)
Urči útvary lidové slovesnosti.

a) Mé milé léto,
cos nám přineslo?
Kvítí pěkného,
modrého, bílého
i červeného.
b) Lepší vrabec v hrsti, než holub na střeše.

c) Připadat si jako páté kolo u vozu.

d) Aby vlez do hlavy,
bili ho.
Aby vylez,
za hlavu ho táhli.

e) …
Zdrcený otec zamířil k blízkému ostrůvku, sňal křídla a usedl na pobřeží. Proseděl v zármutku celý den. Když slunce končilo svou pouť, vyneslo moře na břeh mrtvého syna. Pod hvězdnou oblohou vyhloubil Daidalos Íkarovi hrob…Ostrov, kde pochoval syna, připomíná podnes svým jménem Íkarův osud. Říká se mu Ikaria.

f) Na podzim lžíce deště a konev bláta.

Úkol 4)
Kdo myslíš, že je v této ukázce oplakáván.

Pláči mému hodina
když já vizi svého syna
na kříži stojiece

Kap. 7

Sumerská literatura

EPOS O GILGAMEŠOVI

(úryvek)

„Pohlédni, Uršanabi, na velkou hradbu kolem Uruku na březích Eufratu!“ řekl Gilgameš, když přišli blíže. „Je z pálených cihel, vysoká a mocná, zdi má jako z kovu! Projdi se po ní mezi cimbuřím, sestup až k jejím základům a dotkni se jich rukou! Pochází z nedávných dob a nic podobného nevytvořil jinde žádný král ani člověk.“

„Velké jsi dokázal dílo, Gilgameši!“ odvětil Uršanabi. „Nesmírnou hradbou jsi zabezpečil svůj lid před vojákem z jiného města a před lupičem z pouště. Budeš žít v paměti všech pokolení příštích, dokud bude stát tato urucká hradba, kterou nepřítel nedobude, ani čas nezničí!“

„Život, který jsem hledal, jsem nenašel,“ řekl na tato slova Gilgameš. „Marně jsem vykonal víc než jiní lidé, marně jsem také víc vytrpěl. Nemůže najít věčný život, kdo je z lidského plemene.“

„Nemůže najít věčný život člověk,“ ukončil tuto řeč Uršanabi, „může si však zachovat věčné jméno. Svým dílem ses stal nesmrtelným, hrdino Gilgameši.“

[Upravil Vojtěch Zamarovský]

Úkoly:

1. Kde se děj odehrává?
2. Jakým písmem byla napsána tato literární památka?
3. Vypiš postavy z ukázky.
4. Vysvětli, co hledal Gilgameš.
5. Epos o Gilgamešovi vznikl asi v době: a) 5000 pnl.; b) 2000 pnl; c) 1200 pnl.
6. Čím by mohla být ukázka pro nás v dnešní době.

Kap. 8

Některé antické lyrické žánry

a) Óda je oslavná báseň, jejímž účelem je chválit něco velkého a vznešeného, např. lásku, přírodu, vlast.

b) Elegie je báseň, která je proniknutá steskem, smutkem a kde básník truchlí co minulo, umírá, např. život, láska a kde smiřuje s osudem.

c) Epigram je krátká báseň (převážně satirická), která stručně vyjadřuje úsudek o nějaké osobě, události, jevu.

d) Epitaf, původně nápisy na hrobech, líčí ve zkratce povahu nebo životní osud zemřelého. Často si ho psali sami básníci.

1) Zde leží Jiří Wolker, básník, jenž

miloval svět
a pro spravedlnost jeho šel se bít .
Dřív než mohl srdce k boji vytasit,
zemřel mlád dvacet čtyři let.

2) Přátelé odešli. Má milá spí.
A venku velká tma je.
Slova si povídám. Jsou bílá od lampy,
a napolo již usínaje
na matku vzpomínám. Podzimí vzpomínka.
(…)

3) Vy,
jako hrst grošů rozhozené,
rybníky na našem jihu!
Vy, jež jste oranž, měď, stříbro, kobalt a ocel
v hře slunka i chmury!

(…)

4) Zle, matičko, zle!
Poctivému hrozí jenom hlad,
zloději zas jenom šibenice:
český literát
má trampot více:
jemu hrozí hlad
i šibenice.

Úkoly:
1. Prostuduj jednotlivé definice antických lyrických žánrů.
2. Přiřaď správně lyrické žánry k jednotlivým ukázkám.
3. urči autory ukázek 1, 4 a zařaď je do historických souvislostí.

Něco navíc:

Stůj, poutníče? Hrob učeného Diofanta zříš.
Když odešel v posvátnou duchu říš,
zde nápis vytesán, jenž léta žití jeho sčítá.
Šestina uběhla jich v dětství samém
a dvanáctina pak v jinošství přelétavém.
Sedminu života půvanou hledal žínku,
jež pět let po svatbě synáčka vila v plínku.
Však polovička jen z let otce požehnaných
se dožil syn a zemřel. V trpkých slzách
pak čtvero let žil otec sám.
Kolik mu bylo let, když zesnul?
Pověz nám.

Úkoly:
1. Urči lyrický žánr.
2. Co se dovídáš o Diofantovi?
3. Jakému vědnímu oboru se Diovafantos věnoval?
4. Pověz nám: „Kolik mu bylo let, když zesnul?“

Kap. 9

Sofokles - Antigona

Text:

SOFOKLES

Antigona

Antigonini bratři, Polyneikés a Eteoklés, usilovali oba o vládu nad Thébami. V boji, který proti sobě vedli, oba padli. Nový vládce Kreón zakázal pohřbít Polyneika, který bojoval proti vlasti. Antigona Kreontova rozkazu neuposlechla a bratra pohřbila.

KREÓN *(Antigoně)*
A co ty tady stojíš s hlavou sklopenou?
Mluv, přiznáváš se k činu, či jej zapíráš?
ANTIGONA
Proč zapírat? Já s hrdostí se přiznávám.
KREÓN *(hlídači)*
Ty si teď můžeš zase klidně jít, kam chceš,
jsi volný. A tvou nedbalost ti promíjím.
(Antigoně)
A ty mi tady bez vytáček odpověz:
Byl ti znám zákaz, který jsem dal vyhlásit?
ANTIGONA
Byl, zajisté že byl, tak dobře jako všem.
KREÓN
A ty ses opovážila ho překročit?
ANTIGONA
Ten zákaz nevydal nám hromovládný bůh
a rovněž ani v podsvětí, kam přijdeme,
nám lidem nikdo nedal zákon takový.
A nepřipouštím, že by zákon, ten či ten,
vydaný tebou, člověkem, směl platit víc
než nepsaný a nevývratný věčný řád.
Jen to jsou totiž pro mne platné zákony
a ty se nezrodily včera nebo dnes –
jdou z hlubin času, do nichž nikdo nedozří.
Ty nikdy nepřestoupím pro strach z člověka.

Že za to zemřu, to jsem ovšem věděla,
i kdybys to byl nevyhlásil veřejně.
A zemřít, třeba předčasně, je pro mne zisk.
Žije-li někdo jako já jen ve strastech,
což není pro něj lepší jakákoliv smrt?
Když tedy na mne tento úděl dolehne,
to není zlé; však bez odporu dopustit,
aby můj bratr, syn mé matky, nepohřben
měl zetlít před branami, to by bylo zlé.
A zdá-li se ti přesto můj čin troufalý,
pak troufalec tu kárá moji troufalost.

NÁČELNÍK SBORU

Je věru na té dívce poznat prudkou krev
po prudkém otci: neustoupí před ničím.

KREÓN

Tak tedy věz, že příliš nepoddajný duch
se nejspíš zhroutí: sebetvrdší železo,
když vytáhneš je rozžhavené z plamene,
se rozstřikuje, praská, láme na kusy;
divoké koně tenkou uzdou pokrotíš;
a právě tak si nechci ani představit,
že by se otrok někdy vzepjal nad pána. –
Ta už se jednou proti králi vzbouřila,
když překročila zákaz, jejž jsem dal;
a druhá vzpoura, když už spáchala ten čin:
že se svým činem vychloubá, mně na posměch.
To učinila žena! Já bych nebyl muž,
kdybych ji nechal, aby prosadila svou.
Ne, třebas je mé rodné sestry dítětem
a v celém rodu mému srdci nejbližší,
ať ví, že nemine ji nejhroznější trest!
A její sestru rovněž; neboť ona též
má prsty v tomhle pohřbívačském spiknutí.
Ať přijde ke mně! Viděl jsem ji před chvílí,
jak beze smyslů běhá domem sem a tam.
Tak obyčejně prozrazuje svědomí

ANTIGONA
Nepadl otrok, nýbrž bratr zahynul.
KREÓN
Nepřítel vlasti! Druhý její obránce!
ANTIGONA
Nicméně smrt má stejná práva tu i tam.
KREÓN
Neplatí tatáž míra pro dobré i zlé.
ANTIGONA
A víš, zda tvoje míry platí v podsvětí?
KREÓN
Kdo nepřítel, i mrtev je mi odporný.
ANTIGONA
Ne pro nenávist, já jen pro lásku chci žít!
KREÓN
Svou lásku, chceš-li, pěstuj tedy v podsvětí.
Já co jsem živ se ženské vůli nepoddám.
(Antigona, II. dějství)

Úkoly:
A)
1. Uveď základní údaje o textu.
2. Zaznamenej z textu všechny vystupující postavy.
3. Podej krátký obsah uvedeného textu.
4. Urči hlavní postavu a podej její charakteristiku.
5. Čeho si na vlastní postavě můžeme nejvíce vážit?
6. Definuj hlavní postavu jako literární typ.

B)
1. Jak předpokládáš, že tento příběh končí?
2. Jakým způsobem na tebe děj působí?
3. Urči druh výrazové formy uměleckého díla.
4. Na čem je tento druh výrazové formy uměleckého díla vystavěn?
5. Pokus se napsat definici žánru tohoto druhu výrazové formy.

C)
1. Vyhledej v textu myšlenky, které mají nadčasovou platnost.
2. Proč myslíš, že tato hra stará bezmála dva a půl tisíce let se hraje dodnes.

D)
Zjisti, jakým způsobem Sofokles zasáhl do vývoje této výrazové formy.

Kap. 10

Plautus – Komedie o hrnci

Text 1:

STROBILUS Já jsem měl na mysli, Anthraku, něco jiného, ne to, co ty mi přičítáš. Můj pán má dneska svatbu.

ANTHRAX Tak? A kohopak si bere?

STROBILUS Dceru souseda, Euklionovu. Mně dal příkaz, abych mu dal polovinu z toho, co jsme koupili, a jednu flétnistku a kuchaře.

ANTHRAX Tak dáš jednu část sem a druhou Euklionovi.

STROBILUS Ano.

ANTHRAX A starý nemohl si koupit sám to, co je třeba na svatbu?

STROBILUS Ach, ten?

ANTHRAX Co to má znamenat?

STROBILUS Chceš vědět, co to znamená? Ten chlap má srdce tvrdší nežli diamant.

ANTHRAX Co říkáš?

KONGRIO Je to tak?

STROBILUS No na to vezmi jed! Křičí a stále bere všechny za svědky, bohy i lidi, že je zničen, na dně, když mu kamna jenom trochu zakouří. A když jde chrápat, uvazuje si vždy k ústům měch.

ANTHRAX A pročpak?

STROBILUS Aby mu přec neunikal dech, když spí.

ANTHRAX A nezacpává si snad proto i ten dolní otvor, aby mu nic neušlo?

STROBILUS Musíš mi věřit tak, jak já zas naopak bych musel věřit tobě.

ANTHRAX ... věřím ...

STROBILUS Mimoto ti povím ještě něco. Když se umývá, tak lituje, že plýtvá vodou.

ANTHRAX *(ke Kongrionovi)* Nemyslíš, že bychom mohli toho chlapa uprosit, možná že nám dá hodně peněz, abychom se mohli dostat na svobodu?

STROBILUS Požádej ho, aby ti dal hlad, a uvidíš, že i hlad ti odepře. Tak lakomý je tenhle chlap. Vždyť když mu holič stříhal nehty na rukou, posbíral všechny odřezky a odnes' je.

ANTHRAX Tak tedy říkáš, že je hrozná držgrešle, jak málokterý člověk.

KONGRIO Myslíš opravdu, že může vůbec někdo žít tak šetrně a bídně?

STROBILUS Nedávno mu jestřáb ukradl kus masa. Hned šel s pláčem k starostovi. Tam se začal dožadovat, aby starosta dal jestřábovi zkonfiskovat majetek. A dalších věcí mohl bych ti jmenovat, kdybych měl pokdy. Ale poslouchej, kdo z vás je rychlejší?

ANTHRAX No já, a ručím ti, že jsem i mnohem lepší.

STROBILUS Já chci kuchaře, a ne snad zloděje.

ANTHRAX Já jsem přec kuchař.

STROBILUS *(ke Kongrionovi)* A co ty?

KONGRIO *(pyšně)* Jsem prima kuchař. Podívej se!

ANTHRAX Nanejvýš tak kuchař pohřební, co vaří jenom v den pohřebních hodů.

KONGRIO Co? Ty mi chceš nadávat, ty zloději!

ANTHRAX Ty sám jsi ničema a lump a zloděj.

STROBILUS *(k Anthrakovi)* Mlč! A vezmi toho tlustšího berana.

ANTHRAX *(vezme tlustšího berana)*

STROBILUS *(ke Kongrionovi, ukáže na druhého berana)* Ty vem toho druhého a jdi s ním k Euklionovi!
(Ukáže na několik otroků) A vy, vy běžte s ním! *(K několika jiným otrokům)* Vy ostatní zas pojďte pěkně k nám!

KONGRIO Ne, ne, ty jsi nás nepodělil spravedlivě. Dals jim přece vykrmenějšího berana.

STROBILUS Však ti dám zato mnohem tlustší flétnistku. Ty, Frygie, běž s ním; ty, Eleusie, ty pojď k nám!

(...)

EUKLIO Jsem ztracen a zničen! Kam mám teď jít, kam nejít? Držte ho! Koho a kdo? Nic nevím a vůbec nic nevidím, jsem jako slepý a bloudím sem tam a nemohu se dopátrat, kam vlastně jdu, kde jsem a kdo vůbec jsem. Tak pomozte mi, lidé, beru vás za svědky, slyšte, slyšte můj hlas a ukažte mi toho, kdo ukraď můj hrnec. Pověz to, prosím tě, ty! Jsi přece dobrý. Poznávám to podle tvé tváře. Věřím ti, mluv! Tak co je? Proč se mi smějete všichni. Ovšem, znám vás. Vím, že je zde i veliká spousta zlodějů. Ti všichni mají parádní šat. Tím chtějí zakrýt všechnu svou hanebnost a klamou ubohý lid, vždy sedí mezi počestnými lidmi. Řekněte, kdo to má, kdo? Z vás nikdo? Tak ty tam? Přiznej se mi, sic je to tvůj poslední den. Tak řekni, kdo má ten poklad? Co? Že nevíš? Ach běda, já nešťastný muž, je konec, jsem úplně zničen, ouvej! Co bídy mi přinesl tenhleten den, co nářku a smutku a jaký hlad a jakou chudobu! Všecko je pryč! Jsem ze všech nejnešťastnější. Nač ještě žít, když nemám už nic, když nemám zlato, které jsem si tak pečlivě hlídal. Já ubožák, žel, jsem sám sebe okraď a oklamal a teď se radují všichni z mých běd, z mých pohrom a ztrát. To nemohu snést.

T. M. Plautus, Komedie o hrnci, (asi 200 pnl)

Text 2

HARPAGON

(vbíhaje bez klobouku křičí už ze zahrady)

Zloděj! Vrah! Loupežník! Chyťte ho! Chyťte ho! Ó, spravedlnosti! Spravedlivé nebe! Jsem ztracen! Jsem zničen! Zabili mě! Ukradli mi peníze! Kdo to může být? Kam se poděl? Kde vězí? Kde se schoval? Co podniknout, abych ho dopadl? Kam se rozběhnout? Není snad tam? Nebo tady? Kdo je to? Stůj! *(Chytaje sám sebe za ruku.)* Vrať mi mé peníze, taškáři... Ach, to jsem já. Už se mi z toho plete rozum, a já nevím, kdo jsem, kde jsem a co dělám. Achich! Mé milé peníze! Mé chudinky penízky! Oloupili mě o vás, vy moji hodní přátelé, a já, připraven o vás, já jsem s vámi pozbyl své jediné podpory, své útěchy, své radosti. Jsem hotov a nemám na tomto světě již co pohledávat. Bez vás nemohu žít. Je se mnou amen, jsem u konce svých sil, umírám, jsem mrtev, jsem pohřben! Což tu není nikoho, kdo by mi ráčil pomoci? Kdo by mi vrátil mé milované penízky, nebo mi dal aspoň vědět, kdo mi je vzal, a vzkřísil mě tak opět k životu? Ne? Co říkáte? Nikde nikdo? Ať již spáchal tu krádež kdokolivěk, musil si to moc dobře vyčíhat. Vybral si, šibal, právě chvíli, kdy jsem rozmlouval se svým zrádným synem. Pojďme! Dojdu si pro spravedlnost a dám vyslechnout celý dům, služky, sluhy, syna, dceru a nakonec i sebe. Jaká to hromada lidí! Ať se podívám na kohokoliv z nich, na každého mám podezření a každý se mi zdá zlodějem! Ach! O kom si to tam šeptají? O tom, kdo mě okradl? Co to tam nahoře tropí za povyk? Je tam snad ten můj zloděj? Ó, smilujte se nade mnou, a víte-li někdo o mém zloději, poníženě vás prosím, povězte mi to! Neskrývá se mezi vámi? Všichni na mne patří a potichu se hihňají. Uvidíte, že jsou na té krádeži, spáchané na mně, nepochybně spoluvinni. Nuže, rychle! Pro komisaře, dráby, profousy, soudce, mučidla, šibenice a katy! Dám všechny oběsit, a neshledám-li se znova se svými penězi, oběsím nakonec sám sebe.

Moliere, Lakomec, IV. Dějství, 7. výstup (1668)

Úkoly k textu 1:

A)
1. Uveď základní údaje o textu.
2. Podej krátký obsah uvedeného textu.
3. Urči hlavní postavu a podej její charakteristiku.

B)
1. Jakým způsobem na tebe děj působí?
2. Urči druh výrazové formy uměleckého díla.
3. Na čem je tento druh výrazové formy uměleckého díla vystavěn?
4. Pokus se napsat definici žánru tohoto druhu výrazové formy.

Úkoly k textu 2:

A)
1. Uveď základní údaje o textu.
2. Urči hlavní postavu a podej její charakteristiku.
3. Definuj hlavní postavu jako literární typ.
4. Urči druh a žánr výrazové formy uměleckého díla.

B)
K úvaze:
1. Urči, kolik let je mezi vznikem jednotlivých uměleckých děl.
2. Proč myslíš, že promluvy hlavních postav v textech 1,2 jsou si velmi podobné?

C)
Něco navíc.
Naučte se výstup Harpagona a zkuste si ho zahrát.

Kap. 11

Ze starých řeckých báje a pověstí
(divadelní hra)

O příčinách trojské války se dovídáme z různých pramenů. Nejznámější báje vypráví o tom, jak trojský princ Paris je vyzván, aby rozhodl, která ze tří bohyň je nejkrásnější. Héra mu za jeho volbu nabízí vládu nad Asií, Athéna zase válečnou slávu. Paris zvolil Afroditu za slib, že mu pomůže získat nejkrásnější ženu světa za manželku.

Pracujte ve skupinách.
1. Přepište daný text do podoby divadelní hry.
2. Připište k danému textu několik dalších postav.
3. Rozdělte si role divadelní hry a nazkoušejte si je.
4. Připravte kostýmy pro jednotlivé postavy.
5. Připravte rekvizity, zvukový doprovod a kulisy pro divadelní hru.
6. Vytvořte divadelní plakát a nezapomeňte také na název divadelní hry.
7. Zahrajte generálku, premiéru a derniéru.
8. Nezapomeňte vyhodnotit nejlepší skupinu a nejlepšího herce.

Kap. 12

Hebrejská literatura

Mostem mezi starověkou a středověkou literaturou se stala **Bible** (Písmo svaté), která **se skládá ze Starého zákona** (10. stol. – 2. stol. pnl; psán hebrejsky, aramejsky, řecky; obsahuje např.: pět knih Mojžíšových /Tóra/ = příběhy historické, např.stvoření světa, člověka, potopa světa,babylónská věž; náboženskou lyriku (žalmy) i lyriku milostnou (Píseň písni) **a Nového zákona** (60. – 90 léta; skládá se z 27, psán řecky; nejdůležitější jsou čtyři

evangelia, která pojednávají o životě a působení Ježíše Krista, obětující svůj život, aby vykoupil hříchy lidstva; užívá se často podobenství, které vypráví Ježíš Kristus, když chtěl svým posluchačům přiblížit představu nebeského království a boží spravedlnosti). Bible se rozšířila v latinském překladu, provedený sv. Jeroným v 5. stol., který označujeme jako Vulgáta. Bible přispěla k rozvoji evropské vzdělanosti a kultuře, např. překlady do národních jazyků – u nás Bible kralická (1579). Je dodnes zdrojem inspirace pro světové umění. Je nejrozšířenější a nejčtenější knihou na světě.

Úkoly:

1. Bible jako posvátná kniha křesťanů je pojímána věřícími jako:
a) mýty a legendy starých Židů
b) Písmo svaté, z něhož zaznívá působením Ducha svatého boží slovo
c) životopisy izraelských králů, proroků, Ježíše Krista a apoštolů

2. Charakterizuj jednotlivé části Bible.

3. Uveď, z kolika knih se skládá Nový zákon a jakým jazykem byl napsán.
a) tvoří jej 27 knih, které byla přeloženy z hebrejštiny do řečtiny
b) skládá se z 27 knih a byl psán řecky, aramejsky a hebrejsky
c) skládá se z 27 knih a byl psán řecky

4. Podle křesťanského výkladu Bible je Ježíš:
a) myslitelem 1. stol. n. l., který šířil morální zásady
b) židovským učencem a duchovním vůdcem, který byl z náboženských důvodů ukřižován
c) božím synem, který se narodil jako člověk, aby na sebe mohl vzít hříchy světa a svou smrtí dovedl člověka do věčného života

5. Jaký význam má Bible?

Kap. 13

Podobenství o marnotratném synu

Text.

Podobenství o marnotratném synu

Další podobenství:

»Jeden člověk měl dva syny. Ten mladší řekl otci: 'Otče, dej mi díl majetku, který na mne připadá.' On jim rozdělil své jmění. Zanedlouho mladší syn všechno zpeněžil, odešel do daleké země a tam svůj majetek rozmařilým životem rozházel.

A když už všechno utratil, nastal v té zemi

veliký hlad, a on začal mít nouzi. Šel a uchytil se u jednoho hospodáře v té zemi; ten ho poslal na pole pást vepře. A byl by si chtěl naplnit žaludek lusky, které žrali vepři, ale oni ty mu nikdo nedával.

Tu šel do sebe a řekl: 'Kolik nádeníků u mého otce má chleba nazbyt, a já tu hynu hladem! Vstanu, půjdu k svému otci a řeknu mu: Otče, zhřešil jsem proti nebi i proti tobě. Už nejsem hoden nazývat se tvým synem; přijmi mě jako jednoho ze svých nádeníků.' Vstal a šel k svému otci.

Když ještě byl daleko, otec ho spatřil a pohnut lítostí běžel k němu, objal ho a políbil. Syn mu řekl: 'Otče, zhřešil jsem proti nebi i proti tobě. Už nejsem hoden nazývat se tvým synem.'

Ale otec rozkázal svým služebníkům: 'Ihned přineste nejlepší oděv a oblečte ho; dejte mu na ruku prsten a obuv na nohy. Přiveďte vykrmené tele, zabijte ho, hodujme a buďme veselí, protože tento můj syn byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen.' A začali se veselit.

Starší syn byl právě na poli. Když se vracel a byl už blízko domu, uslyšel hudbu a tanec. Zavolal si jednoho ze služebníků a ptal se ho, co to má znamenat. On mu odpověděl: 'Vrátil se tvůj bratr, a tvůj otec dal zabít vykrmené tele, že ho zase má doma živého a zdravého.' I rozhněval se a nechtěl jít dovnitř.

Otec vyšel a domlouval mu. Ale on mu odpověděl: 'Už tolik let ti sloužím a nikdy jsem žádný tvůj příkaz neporušil; a mně jsi nikdy nedal ani kůzle, abych se poveselil se svými přáteli. Ale když přišel tenhle tvůj syn, který s děvkami prohýřil tvé jmění, dal jsi pro něho zabít vykrmené tele.'

On mu však řekl: 'Synu, ty jsi stále se mnou a všecko, co mám, je tvé. Ale máme proč se veselit a radovat, poněvadž tento tvůj bratr byl mrtev, a zase žije, ztratil se, a je nalezen.'«

Bible; Nový zákon, Evangelium podle Lukáše, Podobenství o marnotratném synu, 15,11 - 32

Úkoly:

1. Uveď základní údaje o textu.
2. Zaznamenej obsah textu.
3. Charakterizuj mladšího syna.
4. Charakterizuj staršího syna.
5. Rozhodni, zda otec jednal správně.
6. Jak bys řešil ty vzniklou situaci na místě otce?
7. Uveď, kdo, komu, proč a jakou formou vypráví daný příběh.
8. Pokus se nyní příběh vysvětlit.
9. Uveď hlavní význam textu.

Kap. 14

Ze středověké literatury - Píseň o Rollandovi (konec 11. a poč. 12. stol.)

Ukázka:

LVII

Divný sen opět jeho mysl zajal:

Byl ve Francii, ve své kapli v Cáchách.

Zuřivý medvěd rameno mu drásal.

Tu v hloubi síně hbitý chrt sem chvátá,

skokem se blíží, zaštítit chce Karla.

LXXXV

„Zatrubte na roh, pro dobrého Boha!
Udatný Karel uslyší vás v horách;
příteli, věřte: obrátí svá vojska.“
„Nedopusť Bůh,“ tak odpovídá Roland,
„aby kdo o mně řekl tato slova:
zatroubil na roh, bázeň v srdci choval.
Čest svého rodu takto nezaprodám.
Až bude vůkol zuřit bitva hrozná,
tisíc a pět se ran svým mečem rozdám:
pohanskou krví zrudne čepel ostrá.
Franci jsou smělí, nic jim neodolá:

ty ze Španělska čeká smrt a zhouba.“

Úkoly:

1. Kdy a kde se odehrává děj?
2. Urči, jaká historická událost je zde zobrazena.(viz nápověda)
3. Vysvětli situaci, ke které došlo.
4. Charakterizuj Rolanda.
5. Jak myslíš, že dílo skončí.
6. Urči, literární žánr ukázky.
7. Uveď podobná díla ze středověké literatury ostatních evropských zemí.

Nápověda:

Tématem písně je slavná bitva v Roncevalském průsmyku v Pyrenejích, kterou svedl r. 778 zadní voj vojska Karla Velikého vedený Rolandem proti mnohonásobné přesile. V historické bitvě byli zákeřnými nepřáteli Baskové; v Písni o Rolandovi je nahradili pohanští Arabové (Saracéni), aby výprava mohla být líčena jako hrdinské tažení křesťanů proti nevěřícím.

Kap. 15

Česká středověká literatura

Rozvoj naší písemné literatury je spjat s věrozvěsty Konstantinem (Cyrilem) a Metodějem, kteří přinášejí hlaholici, první slovanské písmo, a staroslověnský jazyk. Nejprve

se objevují překlady evangelia, např. Proglas, kde v předmluvě Konstantin píše o nutnosti a právu na vzdělání. Později vznikají i původní texty, tzv. legendy (Život Konstantinův a Život Metodějův /9. stol./)

Po zániku Velké Moravy dochází k zápasu dvou kultur, a to staroslověnské a latinské. Centrem **staroslověnského jazyk**a se stal Sázavský klášter. Nejznámější památkou je **Život knížete Václava** z 10. stol. Staroslověnština se zde udržela do konce 11. stol.

Stopy staroslověnštiny najdeme i v nejstarší české písni z konce 10. stol. Hospodine, pomiluj ny (Pane, smiluj se nad námi; byla zpívána při slavnostech /funkce hymny/; význam: prosba o mír a úrodu; forma: 8 veršů bez rýmů a strofického členění).
Centrem **latinského jazyk**a, který převládal do konce 14. stol., se stalo pražské biskupství (973). Nejznámější památky: **Kristiánova legenda** (Život a umučení sv. Václava a jeho babičky sv. Ludmily); **Kronika česká**, kterou napsal Kosmas (1045 – 1125), zahrnuje české dějiny od nejstarších dob až po současnost**.** Kronika vychází z příběhů doby pohanské, vyprávění pamětníků a zážitků autora. Má tři části. Vyniká vypravěčským uměním. /Kronika je lit. žánr, popisující jednotlivé události v chronologickém sledu./

I když první česká věta se nachází na listině z roku 1057, proniká čeština do latinských rukopisů ve 12. stol. v podobě poznámek, vpisů, tzv. glosy. **Nejstarší českou památkou je píseň Svatý Václave, vévodo české země z konce 12. stol**.(Světec je zobrazen jako rytíř; 3 sloky; básnické přívlastky, verše se zvukovou shodou /asonance/; z písně duchovní se stala píseň slavnostní a válečná; později vlastenecký zpěv za celý český národ).

Díky založení pražského arcibiskupství (1344) a univerzity (1348) došlo ke vzrůstající vzdělanosti, a tak se začal rozšiřovat okruh autorů i čtenářů české literatury, kteří již nepocházeli z řad církve a šlechticů, ale i měšťanstva. Sám císař Karel IV., který napsal latinsky svůj životopis Vita Caroli, podporoval nejen vzdělání, ale i tvorbu. **Ve 14. století začíná česky psaná literatura převažovat nad latinou.**
Díla: epos Alexandreis; **Dalimilova kronika** (dějiny od nejstarších dob až do 1314; proti přívalu němectví hledá spojence v českém sedláku /Oldřich a Božena/; uvědomělé vlastenectví); **Legenda o sv. Kateřině**; divadelní hra – Mastičkář; světská lyrika - **Stromoví se listem odievá; satira – Hradecký rukopis (1370).**

Na sklonku 14. stol. dochází ke krizi středověké společnosti. O nápravu společenských rozporů se snažilo reformační hnutí. Nejznámější z myslitelů byl **Jan Hus** (1370 – 1415). Dílo: O církvi (latinsky), Knížky o svatokupectví, Postila (sbírka kázání), Listy z Kostnice (vyjadřuje své názory na nejrůznější otázky). Provedl úpravu jazyka: místo spřežkového pravopisu zavedl diakritický (cz, č), zavedl dlouhé samohlásky, měkké souhlásky opatřeny tečkou. Dbal na správnou výslovnost, odstraňoval archaismy, německá slova nahrazoval českými.

Husovo učení vyvolalo u nás revoluční hnutí (1419- 1437). V jejím rámci se rozvíjela **duchovní píseň,** např. Ktož jsú boží bojovníci (Jistebnický kancionál; píseň je náboženská, ale i bojová, dodávající odvahu, statečnost, má působivý nápěv) a **kronikářství (**Vavřinec z Březové – Husitská kronika /latinsky/. Husitství přineslo zlidovění literatury a vytlačení latinského písemnictví češtinou.

Do literatury doby polipanské (1434 – 1470) řadíme Petra Chelčického (1390 – 1460), který došel k přesvědčení, že zlo nelze vymýtit násilím(„ neodporovat zlu násilím“). Dílo: **Postila** (kázání s úvahami - upozorňuje na nedostatky v církvi a v lidské společnosti, např. kritika vyšších stavů, a podává svůj vlastní názor na ideál života pravého křesťana.
Z jeho myšlenek vznikla jednota bratrská (1457).

V této době se objevuje zábavná próza: **Deník Václava Šaška z Bí**řkova (cesta Lva z Rožmitálu, vyslance Jiřího z Poděbrad, po západní a jižní Evropě; cestopis přepsal A. Jirásek – Z Čech až na konec světa).

Úkoly:

1. Jakým písmem většinou psali lidé na našem území před příchodem Konstantina a Metoděje?
a) cyrilicí, z níž se vyvinula azbuka
b) hlaholicí, nejstarším staroslověnským písmem
c) latinkou, ale dochovalo se jen málo takto psaných staroslověnských textů
d) mluvená řeč na našem území neměla před příchodem Konstantina a Metoděje písemnou podobu

2. Jakým jazykem většinou mluvili lidé na našem území v době Velkomoravské říše?
a) částečně starofrancouzsky, často latinsky a méně často i staročesky
b) hlavně česky, ale některé oblasti ještě staročeskými nářečími
c) většinou latinsky, na venkově se udržovala i mizící staročeská nářečí
d) praslovansky, učenci a franští kněží i latinsky

3. „Jsem předzpěv k svatému evangeliu…Nahé jsou zajisté národy všechny bez knih.“ Tato slova pochází z díla:
a) ze Života Metodějova
b) ze Života knížete Václava
c) z Proglasu

4. Zjisti, kolikerým jazykem byla psána česká středověká literatura.

5. Naznač na časové přímce: a) nástup literárního jazyka; b) jeho zánik, popř.. jeho následný vývoj.

6. Ke každému literárnímu jazyku zaznamenej název díla, autora a jazyk, v němž bylo dílo napsáno.

Kap. 16

Čtení ze staročeské literatury

Text 1.

Ukázka dvou nejstarších českých souvislých vět z poč. 13. stol.

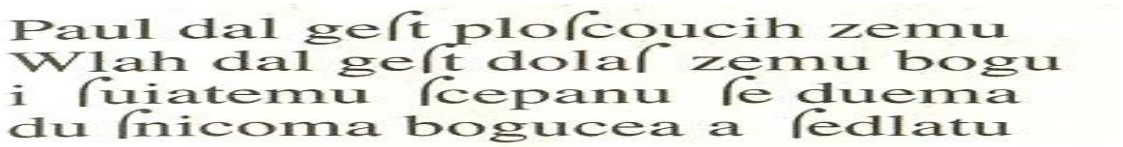

Úkoly:
1. Převeďte text 1 do podoby současného jazyka.
2. Povězte svými slovy, co je v daném textu sdělováno.

3. Jakým společenský význam tento text.

Nápověda k textu 1.
Dnešní přepis.

Pavel dal jest Ploskovicích zemu
Vlach dal jest Dolás zemu bogu
i svátému Ščepánu se dvěma
dušníkoma, Bogučeja a Sedlatu.

Text 2.

Ukázka z Dalimilovy kroniky.

Y wecze Czech k ſwemu ſboru:
,,Podeydyem pod tuto horu,

dyetem, ſkotu odpoczynem
a ſnad ſye tu ſtuhu mynem.“
Za gyttra u prwe zorzye
by Czech ſam ſedmy na tey horzie,
s nyez wſſyczku zemy ohleda
a dale gym gyty neda
rzka: ,,Gmamy zemy po ſwey woly,
budu na<m> zde plny ſtoly,
zwyerzy, ptakuow, ryb, wczel doſty,
ot neprzatel twrda doſty.“
Yako by ſye dneſ na puſczy ſtalo,
kdez by gym nycz neprzyekazalo.
S te hory na zemy zrzyechu,
p<ro>to tey horzye Rzyp przyewzdyechu.

Úkoly:
1. Převeďte text 2 do podoby současného jazyka.
2. Povězte svými slovy, co je v daném textu sdělováno.
3. Která událost je v textu uvedena?

Nápověda k textu 2.

Dnešní přepis.

I vecě Čech k svému sboru:
,,Podejděm pod tuto horu,

dětem, skotu odpočinem
a snad sě tu s túhú minem.“
Za jitra u prvé zoře
by Čech sám sědmý na téj hoře,
z niež všicku zemi ohléda
a dále jim jíti neda
řka: „Jmámy zemi po svéj vóli,
budú nám zde plny stoly
zvěři, ptákuov, ryb, včel dosti
od nepřátel tvrda dosti.“
Jako by sě dnes na púšči stalo,
kdež by jim nic nepřěkážalo.
Z té hory na zemi zřěchu,
proto téj hoře Řip převzděchu.

Text 3.

Ukázka je z Listu přátelům J. Husa, který byl napsán v Kostnici 10. 6. 1415.

Take p⟨ro⟩ſim waſ, zwlaſtie Prazane, aby na Bethleem bili laſkawi,

dokud pan boh poprziege, aby w ňiem bozie ſlovo kazali. Pro to myeſto
dyabel ſie rozhniewal a proti ňiemu ffararzow a kanowňikow popudil,
ſpatrziw, ze geho kralowſtwye w tom mieſtie ſie ruſilo. Vfamt panu
bohu, zet to mieſto zachowa doſwe wole a vczniňi w niem proſpiech
wietczi ſkrzie gine, nez geſt ſkrzie mie neſtateczneho vczinil.
Take proſim, aby ſie milowali, dobrych naſilym tlacziti nedali a
prawdi kazdemu przali.

Úkoly:

1. Převeďte text 3 do podoby současného jazyka.
2. Povězte svými slovy, co si Hus přeje, k čemu vyzývá své přátele.
3. Jaký význam má daný text?

Text 4.

Nápověda:

Vždy o řádek níž je uveden dnešní přepis.

Take p<ro>ſim waſ, zwlaſtie Prazane, aby na Bethleem bili laſkawi,
Také prosím vás, zvláště Pražané, aby na Betlém byli laskavi,

dokud pan boh poprziege, aby w ňiem bozie ſlovo kazali. Pro to myeſto
dokud pán bóh popřeje, aby v něm božie slovo kázali. Pro to miesto
dyabel ſie rozhniewal a proti ňiemu ffararzow a kanowňikow popudil,
ďábel sě rozhněval a proti němu farářóv a kanovníkóv popudil,
ſpatrziw, ze geho kralowſtwye w tom mie ſtie ſie ruſilo. Vfamt panu
spatřiv, že jeho královstvie v tom miestě sě rušilo. Ufámť pánu
bohu, zet to mieſto zachowa do ſwe wole a vczniňi w niem proſpiech
bohu, že to miesto zachová do své vóle a učiní v něm prospěch
wietczi ſkrzie gine, nez geſt ſkrzie mie neſtateczneho vczinil.
větčí skrzě jiné, než jest skrzě mě nestatečného učinil.
Take proſim, aby ſie milowali, dobrych naſilym tlacziti nedali a
Take prosím, aby sě milovali, dobrých násilím tlačiti nedali a
prawdi kazdemu przali.
pravdy každému přáli.

Kap. 17

Česká literatura v době renesance a humanismu

Renesance, která se v pravém smyslu neprosadila, se objevuje pouze v zábavné próze (knížky lidového čtení-populární literatura), např. Historie o bratru Palečkovi (na rozdíl od Enšpígla je český taškář, šibal, šašek krále Jiřího z Poděbrad, citlivější, více se snaží napravovat společenské křivdy).

Nejvíce se u nás prosadil humanismus, projevující se naučnou literaturou, např. Viktorin Kornel ze Všehrd (právnické knihy), knihy z historie a zeměpisu.

Kroniky: Trojánská kronika (první tištěná kniha u nás 1468; vyprávějící o trojské válce a jejích hrdinech; **Kronika česká (1541)**, sepsaná Václavem Hájkem z Libočan, zahrnuje české dějiny do r. 1526; velmi oblíbená, ač historické nepřesnosti; Cestopisy: Cesta do Benátek a Egypta, napsaná Kryštofem Harantem z Polžic a Bezdružic.

Významnou osobností se stal **Jan Blahoslav** (1523-1571), biskup jednoty bratrské. Jeho spisy pojednávají o hudbě (Muzika), jazykovědě (Gramatika česká), literatuře (překlad Nového zákona) a vzdělání (Filipika proti misomusům = nepřátelům vzdělání). Na jeho činnost navázali další členové jednoty bratrské. Vznikla **Bible kralická** (název dostala, kde byla vytištěna) 1579 – 1594. Tento souhrnný překlad je oceňován pro svou výstižnost a srozumitelnost. Dokonalý jazyk bible se stal vzorem spisovné češtiny.

O další zdokonalení češtiny se zasloužil Daniel Adam z Veleslavína, tiskař, vydavatel, organizátor knižního trhu, nejen svými jazykově vzornými překlady kronik, ale také několika slovníky, např. Nomenclator quadrilinguis, 1598 – slovník česko-latinsko-řecko-německý. Význam Veleslavínova díla je obrovský, a proto tuto dobu nazýváme veleslavínskou.

Úkoly:

1. Václav Hájek z Libočan vytvořil Kroniku českou, která byla:
a) oslavou protestantismu
b) historicky věrohodná
c) velmi oblíbená
d) napsaná do roku 1541

2. Které z následujících tvrzení neplatí o Janu Blahoslavovi
a) byl členem jednoty bratrské
b) patřil mez známé jezuity
c) podílel se na vydávání duchovních písní
d) publikoval naučnou literaturu

3. Co bylo hlavním přínosem Daniela Adama z Veleslavína
a) vydal metodu, jak určovat přesnou polohu hvězd
b) jeho činnost spočíval v psaní kronik
c) překládal humanistická díla jiných autorů, organizoval jejich vydávání a tisk
d) vytiskl 1579 Bibli kralickou

4. Přečti si následující úryvek a převeď jeho obsah do současné češtiny:

Z Bible kralické

Wezmi nynj ſyna ſwého, toho gediného ſwého, kteréhož miłuješ, Izáka, a gdi do země Moriah a obětůg ho tam w obět zápalnau na gedné hoře, o njž powjm tobě. Tedy wſtaw Abraham welmi ráno, oſedłał oſła ſwého; a wzał dwa ſłužebnjky ſwé s ſebau a Izáka ſyna ſwého; a naſekaw dřjwj k oběti zápalné, wſtał a brał ſe k mjſtu, o němž powěděł mu Bůh. Třetjho pak dne pozdwihł Abraham očj ſwých a vzřeł to mjſto zdaleka. A řekł Abraham ſłužebnjkům ſwým: Pozůſtaňte wy tuto s oſłem; gá pak a djtě půgdeme tamto; a pomodljce ſe nawrátjme ſe k wám.

Kap. 18

Miguel de Cervantes Saavedra
Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, 1615

Text 1.

Kapitola druhá

Dovídáme se v ní, že zemánek Quijano se dal hostinským řádně pasovati na rytíře Dona Quijota de la Mancha

Vykonav všechny přípravy, rozhodl se, že vyjede do světa.

Byla by přece velká křivda na celém lidstvu, kdyby zůstal doma a neodčinil urážky, nenapravil přehmaty, nevykořenil zlořády tak hojné v jeho španělské vlasti.

Jednoho parného dne – byl právě červenec – vyhoupl se ve vší zbroji na svého Rocinanta a vyjel do světa zadními chlévskými dveřmi, nikoliv hlavní bránou svého statku, kde by ho jistě spatřila hospodyně nebo neteř.

Ostatně málo na tom přece záleží, kudy vyjedeme.

Má-li člověk konati hrdinské skutky, nesmí mnoho přemýšleti o tom, jak a kudy se vydati na cestu.

Sotvaže vyjel z rodného statku, s hrůzou si uvědomil, že nebyl dosud pasován na rytíře, a že se tudíž podle rytířského řádu nesmí a nemůže utkati s žádným rytířem.

Nejraději by se býval vrátil.

Ale touha napravit svět byla tak nezkrotná, že se nedal ani touto nesnází od své cesty odvrátit.

Dá se krátkou cestou pasovati prvním šlechticem, s nímž se na své pouti srazí.

Věda, že koňské hovádko v životě lépe pochodí citem než člověk vším svým rozumem – nechal svému koni, kam a k jakým dobrodružstvím ho zanese.

Jel a jel celý den a slunce mu sálo pot a vysušovalo útroby.

Kvečeru, když člověk Quijote i kůň Rocinante byli k smrti unaveni a v břiše oběma kručelo, uzřel poutník hospůdku.

Před vraty stály dvě služebné holčice.

Don Quijote neviděl však ani hospůdky, ani děvčat.

Stavení se mu před zrakem proměnilo v hrad se čtyřmi věžemi a kupolemi z ryzího stříbra. Nechyběl ani padací můstek a příkop naplněný vodou – ba ani žádná z oněch maličkostí, s jakými hrady bývají znázorňovány na rytinách.

Zastavil a čekal, až mu – jak je u hradů obvyklo – trpaslík na cimbuří dá rohem znamení, aby vjel do nádvoří.

A skutečně! Kolemjdoucí pasák vepřů zatroubil v té chvíli na roh.

Don Quijote pobídl koně a přiharcoval k oběma děvčatům před hospodu. Viděl v nich šlechtické dámy.

Obě holčiny se nemálo ulekly, vidouce přijížděti muže se štítem, kopím a s podivnou přilbicí na hlavě.

Ze strachu se chtěly ukrýt, leč Don Quijote, odkryv své papírové hledí, zavolal na ně velkodušným hlasem: „Neračte utíkati, Vaše Milosti, a nebojte se pohanění, poněvadž podle rytířského řádu, jehož jsem poslušen, nesluší se někoho tupiti, tím méně vás, vznešené dámy!“

Tato řeč vrátila dívkám odvahu.

Když si však rytíře prohlédly, nemohly se ubránit smíchu.

Quijote se počal mrzeti a byl by nejraději odejel, kdyby nebyl vyšel na zápraží hostinský, který rytíře vyzval, aby sesedl.

Podržel mu ochotně koně a odvedl Rocinanta do stáje.

Než se vrátil, postarala se děvčata o rytířovo odstrojení.

Nepodařilo se jim sejmouti přílbu. Quijote si ji přivázal k hlavě zelenými šňůrami, aby nespadla, a nechtěl dopustit, aby děvčata přeřezala šňůry, jež byly nazadrmo.

Přílba působila tedy obtíž, a nebýt vynalézavosti hostinského – snad by se byl Don Quijote neposilnil. Přílba, zakrývajíc svým hledím ústa, bránila rytíři v pití i jídle.

Proto ho krmila děvčata kusem suché tresky a okoralým chlebem, což považoval poblouzněný rytíř za vybranou krmi, za pstruha a nejlepší bílý chléb. Jedna držela hledí přílby a druhá mu podávala sousta.

Hostinský pak napájel rytíře vínem, dávaje mu nápoj sáti rákosem.

V té chvíli šel okolo hospody obchodník kupující hadry, kosti a kůže.

Upozorňoval na sebe pískáním na píšťalu.

Měl-li Don Quijote lehké pochybnosti – teď si byl zcela jist, že je vskutku na hradě, kde ho vzácné paní krmí, kde ho komorník napájí a při té hostině pištec svůj nástroj ladí.

Byl spokojen.

Považoval první den své pouti za šťastný. Nezbývalo než požádati pána hradu o rytířskou hodnost.

Zavolal hostinského, zamkl se s ním ve stáji, padl před ním na kolena a úpěnlivým hlasem prosil, aby splnil jediné jeho přání, jež bude ku prospěchu celému lidstvu – aby ho pasoval na rytíře.

Této noci že bude bdíti v hradní kapli na stráži v plné zbroji. Že se náležitě vypostí k svatému obřadu. A hned po pasování že se vydá do světa hledati dobrodružství ve prospěch všech utlačovaných.

Hostinský, který byl šibal a poznal nedostatečný rozum svého hosta, ve všem mu přisvědčil a řekl, že mu milerád vyhoví.

„Pane Quijote, jednáte moudře. I já ve svém mládí vyhledával dobrodružství. V nejedné krčmě jsem cvičil hbitost svých údů, někoho za krk popadnout i pádnou rukou někoho k zemi srazit. Seznámil jsem se s policií a se všemi soudy ve Španělsku. Nakonec jsem se uchýlil do tohoto domu. Rád přijímám bludné rytíře, abych se s nimi dělil o jejich majetek i kořist. Ale odpusťte – mluvím, a na hlavní věc bych zapomněl. V tomto hradu náhodou kaple není. Vím však, že podle schválených pravidel může kandidát rytířství státi na stráži kdekoliv, tedy i pod širým nebem. Ráno po ukončené stráži vykonám obřad. Budu vás pasovat na rytíře – ve vší slávě!“

Poněvadž však hostinský byl člověk, který nemyslil na nic jiného než na svou kapsu, zeptal se Dona Quijota, zda má peníze.

Nemalé překvapení pro rytíře!

[Z knihy Jaromíra Johna PŘÍBĚHY DONA QUIJOTA, 1940]

Text 2.

KAPITOLA VIII

O úspěchu dona Quijota v hrozném a neslýchaném dobrodružství s větrnými mlýny a o jiných příhodách, hodných blahé paměti.

Vtom spatřili třicet nebo čtyřicet větrných mlýnů, které jsou na té rovině, a don Quijote, uviděv je, řekl svému zbrojnoši: „Příteli Sancho Panzo, tamto se ukazuje třicet nebo ještě o trochu více ohromných obrů, s nimiž míním zápasit a všechny je pobít, a jejich kořistí počne naše bohatství. A bude to spravedlivý boj a velká zásluha před Bohem odstranit takové býlí s tváře země." „Jací obři?" řekl Sancho Panza. „Tamhle je vidíš," odvětil jeho pán; „ti s těmi dlouhými rameny, někteří je mívají skoro na dvě míle." „Jen se podívejte, Milosti," odpověděl Sancho, „vždyť to nejsou obři, ale větrné mlýny, a to, co se podobá ramenům, jsou křídla, která točí mlýnským kamenem, věje-li vítr." „Je vidět," nato don Quijote, „že se nevyznáš v dobrodružstvích: obři to jsou, a bojíš-li se, kliď se odsud a modli se, zatímco já podstoupím divý a nerovný boj." S těmi slovy bodl Rocinanta, nedbaje na volání zbrojnoše Sancha, že útočí opravdu na mlýny, a ne na obry. Tak dobře se vžil do toho, že běží na obry, že ani hlas Sanchův neslyšel, ani se na ně řádně nepodíval, ačkoliv byl blízko; ale ujížděl volaje hlasitě: „Neutíkejte, zbabělá a bídná stvoření, útočí na vás jediný rytíř." Tu se zvedl lehký větřík a velká křídla se počala točit, k čemuž don Quijote křičel: „A kdybyste hýbali více rameny než obr Briareus, zaplatíte mi to." Odporoučeje se přitom z celého srdce své paní Dulcinei s prosbou, aby mu pomohla v takové úzkosti, přikryt štítem, s kopím zapřeným, pohnal Rocinanta do plného trysku a vrazil kopím do křídla nejbližšího mlýnu; vítr zatočil křídlem tak, že rozbilo kopí na kusy a zvedlo s sebou koně i rytíře, který se zle zveden skutálel po poli.

Sancho Panza přiběhl na pomoc tak rychle, jak jen osel stačil, a když přijel, zhlédl, že se Rocinanta natáhl s jeho pánem tak prudce, že se rytíř nemůže hýbat. „Pomoc Pánbůh," řekl Sancho, „copak

jsem neřekl Vaší Milosti, abyste se podíval, co děláte, že to jsou jen větrné mlýny a že to nepozná jen ten, kdo má sám v hlavě nějaké?“ „Mlč, příteli Sancho,“ odpověděl don Quijote, „válečné štěstí víc než co jiného se mění stále; tím spíše, že si myslím, a bude to pravda, že ten čaroděj Frestón, který mě připravil o knihovnu a knihy, proměnil obry v mlýny, aby mě zbavil slávy z vítězství; tak mne nenávidí. Ale nakonec málo zmohou jeho zlé pletichy proti zdatnosti mého meče.“ „Ať Bůh udělá, co může,“ odpověděl Sancho Panza, pomohl mu vstát a vysadil ho znovu na Rocinanta, napolo zchromlého; a mluvíce o příhodě, dali se dále cestou k Puerto Lápice, protože tam se musí naskytnout, jak říkal don Quijote, mnoho různých dobrodružství, neboť je to místo velmi navštěvované; ale tuze ho mrzelo, že nemá kopí , a stěžoval si svému zbrojnoši: „Vzpomínám si, že jsem četl, jak španělský rytíř jménem Jakub Pérez z Vargas, zlomiv v bitvě meč, ulomil z dubu těžkou větev nebo kmen a vykonal s ním toho dne takové kousky a pobil tolik Maurů, že mu zůstalo jméno Kostimlat a od toho dne on i jeho potomci nazývali se páni Kostimlatové z Vargas. Říkám ti to proto, že chci z prvního dubu nebo buku, který najdu, ulomit podobný dobrý kyj jako ten, na který myslím; a chci s ním vykonat takové skutky, aby ses pokládal za šťastného, že ti je dopřáno vidět a být svědkem věcí skoro neuvěřitelných.“ „Bohu poručeno,“ řekl Sancho, „věřím tomu tak, jak Vaše Milost říká; ale narovnejte se trochu, jste jakoby na křivo, bude to asi zchromení od pádu.“ „To je pravda,“ odpověděl don Quijote, „a nenaříkám-li si na bolest, je to jen proto, že si potulní rytíři nesmějí stěžovat na rány, i když jim z nich střeva lezou.“ „Je-li tomu tak, musím mlčet,“ odvětil Sancho, „ale ví Bůh, že by mě těšilo, kdyby si Vaše Milost stěžovala, až ji bude něco bolet. O sobě vám mohu říci, že si budu naříkat na tu nejmenší bolest, ledaže by se rozumělo, že si zbrojnoši potulných rytířů nesmějí také stěžovat.“ Don Quijote se musil zasmát zbrojnošově prostotě a řekl mu, že si může zcela klidně postěžovat, kdy a jak chce, volky nebo nevolky, protože v řádu rytířském dosud nečetl nic opačného. Sancho mu řekl, aby si všiml, že je čas k jídlu. Načež jeho pán, že sám nepotřebuje, on aby pojedl, jakmile se mu zachce. Po tom povolení se Sancho uvelebil, jak nejlépe mohl, na svém zvířeti, vyn-

dal z tlumoku, co tam byl uložil, věnoval notnou chvíli za zády svého pána jídlu a občas si přihýbal z měchu s takovou chutí, že by mu mohl závidět nejbujnější hostinský z Málagy. A zatímco si tak popřával, nevzpomínal na žádný ze slibů svého pána a jízda za sebenebezpečnějšími dobrodružstvími zdála se mu ne námahou, ale pohodlným odpočinkem.

Tu noc strávili nakonec pod skupinou stromů a z jednoho ulomil don Quijote suchou větev, která mu téměř mohla být za kopí, a narazil na ni bodec, sňatý s kopí zlomeného; po celou noc nespal a myslel na svou paní Dulcineu, aby napodobil knihy, které četl, v nichž rytíři trávili beze spánku dlouhé noci na loukách a v pustinách, vzpomínajíce na své dámy. Ne tak Sancho Panza, jenž, žaludek plný, a věru ne čekankové vody, prospal celou noc, a kdyby na něj jeho pán nezavolal, neprobudily by ho ani sluneční paprsky, bijící mu do obličeje, ani ptačí zpěv, slavící četně a vesele příchod nového dne. Vstal, zkusil měch, a protože jej našel hubenější než den předtím, byl zarmoucen, neboť se mu zdálo, že tak hned nebudou moci tomu nedostatku odpomoci. Don Quijote odmítl snídani, neboť, jak se říká, rozhodl se být živ rozkošnými vzpomínkami. Vrátili se opět na cestu k Puerto Lápice a okolo tří hodin odpoledne byli na dohled. „Tam," pravil přitom don Quijote, „budeme se moci ponořit až po krk do toho, co se zve dobrodružství. Ale pamatuj, že i když mě uvidíš v těch nejhroznějších nebezpečích, nesmíš sáhnouti po meči na moji obranu, ledaže poznáš v nepřátelích neurozenou chátru, proti které mi pomoci můžeš; ale budou-li to rytíři, žádným způsobem ti zákony rytířské nedovolují a nepřipouštějí, abys mne bránil, dokud nejsi sám pasován na rytíře." „Zajisté, pane," odpověděl Sancho, „Vaší Milosti bude v tom poslušně uposlechnuto, a zvlášť že jsem sám sebou mírumilovný a nepletu se rád do rvaček a sporů; to se ví, že kdybych měl bránit svoji vlastní osobu, nedám moc na tyhle zákony, protože Bůh i lidé dovolují, aby se napadený bránil." „Vždyť neříkám," nato don Quijote; „jen co se týče mne a mé obrany proti rytířům, musíš přemáhat svou přirozenou divokost." „Slibuji, že to udělám," odvětil Sancho, „a ten zákaz budu zachovávat tak věrně jako den Páně."

(Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha)

Úkoly:

1. Zapiš hlavní údaje o textech 1, 2.
2. Je mezi texty slohový rozdíl? Zdůvodni.
3. Proč se rytíř rytíř don Quijote de la Mancha vydává do světa?
4. Podej charakteristiku dona Quijota.
5. Jak rytíře dona Quijota vidí lidé, se kterými se setkává?
6. Jak ti připadá rytířovo jednání?
7. Zjisti, kdo je Dulcinea a Rosinanta.
8. Jaký názor máš na hlavní postavu?
9. Vysvětli, zda můžeme rytíře dona Quijota.
10. Vysvětli, co znamená „donkichotský“.
11. Zařaď ukázku žánrově.
12. Pokus se charakterizovat dona Quijota jako literární typ.

Kap. 19

Literárně jazykový rozbor

Nevidíš jak se tam objevuje třicet, ba více obrů se kterými se hned pustím v boj a jejichž majetkem se podle rytířských zákonů obohatíme?

Úkoly:

1. Z kterého literárního díla pochází ukázka?
2. Kdy literární dílo vzniklo?
3. Kdo je jeho autorem?
4. Kdo promlouvá v ukázce a ke komu?
5. Co vlastně představují obři?
6. Výraz se kterými nahraď jiným stejné platnosti.
7. Najdi v textu slovo přejaté.
9. V textu najdi zastaralý obrat a uveď jeho novější podobu.
10. Doplň interpunkci.
11. Promlouvající postava se stala symbolem:

A. neohroženého hrdiny, čestného a udatného rytíře, který se životních výzev, ale jako by pocházel z jiné doby a do své vlasti nezapadá;

B. postavy odtržené od reality, které společnost vypudila ze svého středu, osamocené poutníky provázené věčnou samotou;

C. přízemního, prostého hrdiny se zdravým selským rozumem, který se snaží vyznat v „bláznivém“ světě okolo;

D. tragikomického hrdiny, blouznivce a snílka odtrženého od reality, který sice působí směšně a cizorodě, ale má čisté srdce a ušlechtilé cíle

Kap. 20

Národní obrození (1770 – 1850; 1870) 1

Společensko-historické pozadí

Národní obrození, probíhající v době hospodářských (průmyslová revoluce) a politických (Francouzská revoluce, napoleonské války, buržoazní revoluce) otřesů, bylo kulturní a politické hnutí, které **znamenalo** *proměnu stavovské společnosti v občanskou, vznik národně osvobozeneckého boje národů*, které neměly svůj stát nebo o něj v dějinném vývoji přišly, *vytvoření jednotné spisovné podoby národního jazyka a kultury, snahy o sjednocení státu a zrod novodobých národů*. **Stinnou stránkou národního obrození bylo to, že vyvolalo vlnu nacionalismu**.

Česká literatura v době národního. Naše národní obrození, probíhající v etapě jazykové, kulturní a politické, bylo umožněno osvícenskými reformami Marie Terezie a Josefa II.

Úkoly:

1. Proces, který souhrnně nazýváme národním obrozením, probíhal:
a) během celého 18. stol. a 19. stol.
b) v 19. stol a na poč. 20. stol.
c) během 2. pol. 18. stol. a v 19. stol.
d) v období vlády Karla VI.

2. Urči, které válečné konflikty zasahovaly také naše území v době národního obrození:
a) punské války
b) první světová válka
c) třicetiletá válka
d) napoleonské války

3. Který politický systém se stával nejčastějším terčem revolučních bouří v Evropě?
a) absolutistická monarchie
b) konstituční monarchie
c) republika
d) chanát

4. Jak nejlépe vysvětlit obranné snahy českých obrozenců?
a) chtěli zabránit, aby bohatí Němci skupovali českou půdu
b) chtěli bránit češtinu před vlivy germanizované češtiny veleslavínské
c) chtěli maximálně rozšířit vydávání českých knih
d) chtěli čelit germanizačnímu tlaku Habsburků, zachránit češtinu pro budoucí generace

Kap. 21

Národní obrození (1770 – 1850; 1870) 2

I. etapa našeho národního obrození

V I. etapě (1770-1805) položili obrozenci, kteří vycházeli z Bible kralické a doby

veleslavínské, **základy našemu jazyku** (Josef Dobrovský - Zevrubná mluvnice jazyka českého, kde ustálil jazykovou normu a navrhl analogický pravopis, platící dodnes), **novočeskému básnictví** (V. Thám - Básně v řeči vázané, kde dokázal možnosti češtiny překlady a veršováním v duchu anakreontiky), **historie** (F. M. Pelcl – Nová kronika česká), **divadla** (česká divadelní představení se konala ve Stavovském divadle (výjimečně se hrálo česky; pak bylo postaveno divadlo, tzv. Bouda /1786/, kde se hrálo jen česky; Matěj Kopecký, jezdící po venkově a hrající loutkové hry); **vydávání knih** (V. M. Kramerius – nakladatelství Česká expedice /šíření zábavného a vzdělávacího čtení, prvních českých novin/).

Úkoly:
1.Prvním českým divadlem, kde se hrálo výhradně v naší mateřštině, bylo:
a) Národní divadlo
b) Bouda
c) Stavovské divadlo
d) Nosticovo divadlo

2. Václav Tháma považujeme za význačného:
a) představitele české poezie v první fázi národního obrození
b) představitele české prózy v první fázi národního obrození
c) představitele české historiografie v první fázi národního obrození
d) vydavatele knih v první fázi národního obrození

3. Který z následujících obrozenců nepatří k významným jazykovědcům národního obrození?
a) Josef Dobrovský
b) Václav Matěj Kramerius
c) František Martin Pelcl
d) Václav Thám

4. Vědecká činnost Josefa Dobrovského nebyla spojena:
a) se zkoumáním českého pravopisu
b) s Krameriovým nakladatelstvím Česká expedice
c) se zájmem o jazyk Bible kralické
d) se zájmem o jazyk doby veleslavínské

Kap. 22

Národní obrození (1770 – 1850; 1870) 3

II. etapu (1805-1830; 1870) jazykového obrození dovršil (J. Jungmann – Slovník česko – německý / (120 000 slov) = ze zaostalého jazyka se stal jazyk stejně dokonalý jako němčina/, Rozmlouvání o jazyku českém (obraz úrovně češtiny). Slovanské myšlenky šířili J.Kollár (Slávy dcera) a P. J. Šafařík (Slovanské starožitnosti). Hluboký obraz naší minulosti dodal národu F. Palacký (Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě; psány nejprve německy, od roku 1848 vycházejí česky; výklad dějin, zakončený rokem 1526, jako zápas němectví a slovanství; vyzdvihuje dobu husitskou; inspirace pro Smetanu, Jiráska, Alše). Ukázat pradávnou slavnou minulost a doložit vyspělost české kultury měl Rukopis královédvorský (památka z 13. stol., napsána -V. Hanka) a Rukopis zelenohorský (památka

z 9. a 10. stol., napsána – J. Linda). Ač bylo dokázáno v 80. letech 19. stol. že díla jsou padělky a že byla napsána na poč. 19. stol., jsou vynikajícími básnickými díly obrozenské literatury a inspirovala mnohé umělce, kteří nikdy neuvěřili, že se jedná o padělky, k vlastní tvorbě (Aleš, Smetana, malíři Národního divadla). K uchování lidové slovesnosti přispěl F. L. Čelakovský, který ji nejen sbíral, ale i vydával (Mudrosloví národu slovanského v příslovích. Později uskutečňoval program ohlasové poezie (ohlas – umělá báseň napsaná podle vzoru lidové poezie). Napsal Ohlas písní ruských a Ohlas písní českých, kde najdeme např. báseň Pocestný a baladu Toman a lesní panna). O rozvoj divadla se zasloužil V. K. Klicpera (veselohrami Rohovín Čtverrohý, Divotvorný klobouk), v nichž se vysmívá planému vlastenectví, lakomství a nafoukanosti.

Ve III. etapě (1830 – 1848; 1870) je dovršen obrozenský kulturní program vynikajícími díly následujících spisovatelů. Ač není plně vybojován politický program, vítězí vědomí, že český národ je svébytný národ mezi ostatními národy.

Úkoly:

1.Které hodnocení nejvystižněji charakterizuje Šafaříkovy Slovanské starožitnosti?
a) vyjadřují s k budoucnosti české poezie
b) kladou důraz na vztah Čechů k slovenským přátelům
c) dokládají myšlenku slovanské vzájemnosti
d) navrhují nový systém českého verše

2.Které z následujících tvrzení o díle Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě není pravdivé?

a) končí obdobím vlády Marie Terezie a Josefa II.
b) byly zprvu psány německy
c) popisovaly české dějiny jako opakované střety Čechů s Němci
d) za neslavnější období českých dějin považují období husitských válek

3. V čem tkví význam ohlasové poezie?
a) snaží se napodobovat světové básníky
b) snaží se objektivně hodnotit ohlasy básnických textů v evropských literaturách
c) snaží se využít znaky typické pro poezii psanou v určitém národním jazyce
d) snaží se napodobit ústní lidovou slovesnost určitého národa

4. Mezi české vědce, kteří poukazovali na nepravost Rukopisů, nepatří:
a) Václav Hanka
b) Jaroslav Vlček
c) T.G. Masaryk
d) Jan Gebauer

Kap. 23

Josef Jungman: O jazyku českém – Rozmlouvání první

Text:

Z VELESLAVÍNA: Chvalné a potěšitelné jest to srdci mému, an vidím, kterak i do cizích zemí jazyk můj milý se šíří. Vy, jakož patrno jest, Němec jste; odkud, prosím, rodič?
ČECH: Na, na, pan, ja Šech je a v Šechy narotil.
Z VELESLAVÍNA: I toť jste tedy celé své živobytí v cizině strávil; a kdežto, můj milý, že vám možné nebylo, abyste se doučil jazyku českému?
ČECH: Ja pyl můj šivot ne pšes granic šesky. Ja v Prase narotil, v Prase šiva pyl a v Prase umšel.
Z VELESLAVÍNA: Probůh, jak jest to možné: Čech – Pražan – a tak chatrně mluviti jazyk svůj?
ČECH: Můj jasyk ja mlufit tobše.
Z VELESLAVÍNA: Pohříchu nehrubě: leda byste (čehož Bůh ostřez!) k jinému se znal jazyku.
ČECH: Můj jasyk je němesky.

(Josef Jungman O jazyku českém – Rozmlouvání první /1806/)

Úkoly:

1. Uveď základní údaje o textu.
2. Jakou formu použil autor při zobrazení příběhu.
3. Proveď charakteristiku postavy Čecha.
4. Proveď charakteristiku postavy z Veleslavína.
5. Mohli se postavy z příběhu vůbec setkat? Zdůvodni.
6. Co znamenají z textu slova: rodič; živobytí; Bůh ostřez
7. V kterém literárněhistorickém období se příběh odehrává?
8. Vysvětli hlavní význam textu.

Kap. 24

Josef Kajetán Tyl

J. K. Tyl, vůdčí osobnost české kultury, organizátor divadelního života, s nímž se seznámil v době, kdy jezdil s kočovnou divadelní společností, psal dramata ze současného života_(Paličova dcera, Fidlovačka /1834/ - výchovná hra sloužící k vytváření národní společnosti – píseň Kde domov můj, hudba F. Škroup), dramatické báchorky, zejména Tvrdohlavá žena, Strakonický dudák – spojení komiky lidových postav s pohádkovou romantikou nadpřirozených jevů; kritika české povahy, např. mazanost, lhaní, světáctví v postavě Vocilky, a ztráty české hrdosti; vyzdvihuje lásku, vlastenectví, (i když Tylovo vlastenectví často napadal Karel Havlíček Borovský, např. v Tylově hře Poslední Čech, je považoval za velmi falešné a plané) a historické hry (Kutnohorští havíři, Jan Hus – děje se odehrávají v minulosti, ale vyslovují požadavky a cíle národa v současnosti).
Úkoly:

1. Mezi Tylovy historické hry nepatří:
a) Tvrdohlavá žena
b) Jan Hus
c) Kutnohorští havíři
d) Jan Žižka

2. V době národního obrození samozřejmě ještě neexistovaly herecké školy, např. JAMU. Herci získávali zkušenosti svou praxí. V jakém typu divadla získával herecké zkušenosti J. K.Tyl ?
a) v cirkuse jako klaun
b) v loutkovém divadle
c) v kočovném divadle
d) v lidovém pouličním divadle
3. Které Tylovo dílo vyvolalo autorovu polemiku s Karlem Havlíčkem Borovským?
a) Paličova dcera
b) Rozina
c) Strakonický dudák
d) Poslední Čech

4. Kdo je autorem hudby a textu naší státní hymny?
a) Bedřich Smetana – Karel Hynek Mácha
b) Bedřich Smetana – Josef Kajetán Tyl
c) František Škroup - Josef Kajetán Tyl
d) František Škroup – Karel Sabina

5. Která z uvedených postav hry Strakonického dudáka vyhovuje charakteristika vyjádřená těmito vlastnostmi: světáctví, mazanost, lhaní?
a) Dorotka
b) Vocilka
c) Rosava
d) Kalafuna

Kap. 25

Literární dílo a filmový scénář

Ukázka a)

B. Němcová, Babička

...Bylo to druhý den k večeru po návratu dětí, když babička tiše skonávala. Barunka jí předříkávala modlitbu umírajících; babička se modlila s ní, až najednou ústa se nehýbala, oko upřené zůstalo na krucifix nad ložem visící, dech se zatajil. – Plamínek života jejího zhasl, jako zhasíná pomalu dohořívající kahánek, v němž palivo vše stráveno.

Barunka zatlačila jí oči, mladá Mílová otevřela okno, „aby duše volnost měla k doletu“. Vorša nemeškajíc mezi plačícími pospíchala k úlu, který pan otec babičce před kolika roky postavil, a zaklepavši naň volala třikrát: „Včeličky, včeličky, babička nám umřela!“, pak teprve sedla na lavičku

pod bez a pustila se do štkaní. Pan myslivec kráčel cestou k Žernovy, aby dal zvonit umíráčkem; sám se nabídl k té službě. Bylo mu ouzko v stavení, musel ven, by se mohl vyplakat. „Stýskalo se mi po Viktorce, jakpak zapomenu babičku," povídal si cestou. Když zazněl umíráček, hlásající všemu lidu, že „není více babičky", zaplakalo celé údolíčko.

Třetí den ráno, když se pohřební průvod, náležející z velikého množství lidstva, neboť každý, kdo babičku znal, chtěl ji doprovodit ku hrobu, ubíral okolo zámku, rozhrnula bílá ruka těžké záclony u okna a paní kněžna se mezi nimi objevila. Jak dlouho bylo průvod vidět, tak dlouho smutný zrak její ho provázel, až pak záclonu spustíc a hluboce si vzdechnouc zašeptala:

„Šťastná to žena!"

ukázka b)

Filmový scénář k filmu Babička, 1941, režie F. Čáp

Pod Lípou /Exteriér/

496. PD
Babička sedí pod lípou,
Kamera se přibližuje
až na detail.
Babička pojednou hledí radostně
směrem k přibíhající Barunce
a vztahuje svoje upracované,
scvrklé ruce před sebe.

497. PC
přes babičku na přibíhající
Barunku.
Barunka pokleká u jejích nohou

Barunka:
Babičko!

498. PD
Barunka klečí u babičky a líbá ji
ruce.
Babička jí hladí a tiskne
její hlavu k sobě, při čemž
radostí se slzami v očích jí
laská:

Babička:
Barunko, děvečko moje, přece jsem se tě dočkala ...! Dnes v noci jsem měla krásný sen, zdálo se mi, že Jiří pro mě přišel a tak jsem se bála, že už tě neuvidím...

499. D
Barunka úzkostlivě se slzami
v očích, ale přece jen ja
koby babičku konejšila

Barunka:
Babičko!

500. D

Babička se usmívá, zdá se,
že jiného si nepřála, než
shledat se svou vnučkou.

(Koruny lípy se rozezvučí
houslovým tremolem a tlu-
menými ženskými hlasy beze
slov.)

Babiččin pohled se zvedá
vzhůru ke koruně lípy.
501. PC
Kamera panorámuje
do koruny lípy.
502.PD
Babička hledí ke koruně
lípy, Barunka klečí u jejích nohou.

Babička:
Slyšíš, jak lípa zpívá?
To je hlas naší země.

503. D
Barunka zvedá hlavu
k lípě a naslouchá.
504. PD
Barunka hledí vzhůru ke
koruně lípy,
babička se k ní sklání:

Babička:
Nezapomeň nikdy na zem,
ze které jsi vyšla .. je to
matka nás všech

505. D
Babička hledí Barunce
do očí a mluví tichounkým
hlasem:

Babička:
Nezapomeň nikdy, co ti ba-
bička říkávala ...pamatuj,
že jsi krev mé krve...!

506. D
Barunka se zanícenýma
očima hledí na babičku
a tiše, ale přesvědčivě
odpovídá:

Barunka:
Já nikdy nezapomenu,
Babičko !

Pohled Barunky se zvedá
do výše, jakoby k pří-
saze.
Kamera panorámuje
na korunu lípy.

(Hudba, která dosud zněla,
se zesiluje a končí mo-
hutnými akordy svatováclav-
ské hymny.)

pomalu zaclonit.

Konec

Filmový scénář k filmu Babička, natočený r. 1941, režisérem F. Čápem

Úkoly:
1. Vytkněte rozdíly mezi závěrem knihy (ukázka a) a závěrem filmového scénáře (ukázka b).
2. Vysvětli, proč závěr filmu je zcela jiný než závěr z knihy.

Kap. 26

Filmový scénář – Polednice

Text a)

Základem filmového scénáře, jenž předjímá formou písemného záznamu budoucí podobu filmu, **bývá zpravidla téma, zachycující nějakou událost skutečnou nebo vymyšlenou**, jež by se stala východiskem pro budoucí film. Někdy to může být již napsaný román, povídka, pohádka nebo divadelní hra. Tyto literární žánry se převádějí z oblasti literatury do filmové podoby.

Takový **přepis**, který **se nazývá filmová adaptace**, může být psán různým přístupem k literárnímu dílu:

1. autor píše prostou reprodukci literárního textu; jeho interpretace díla se snaží přiblížit hluboce zakotveným představám veřejnosti o charakteru díla;
2. scénárista se zaměřuje na vystižení hlavního smyslu díla, a to za cenu nutných redukcí i odchylek od originálu, je si vědom nemožnosti plné reprodukce výchozího textu filmem;
3. režisér vytváří vlastní interpretaci díla, podává polemický výklad původního díla, doplněný o nové významy a chápání adaptovaného textu.

Právě několikerý přístup scénáristů k literárnímu textu někdy „zlobí“ diváky, neboť často nenacházejí ve filmu to, co se jim v knize nejvíce líbilo, anebo objevují ve filmu to, co vůbec v knize nebylo.

Při psaní filmového scénáře je většinou papír rozdělen na dvě poloviny. Na levou polovinu zapisujeme vše, co se odehrává na scéně, co má divák vidět a jakým způsobem to má být natočeno, napravo pak všechno, co má být v budoucím filmu slyšet.

Filmový scénář je psán v záběrech, které se číslují, jak jdou po sobě. U každého záběru je značka, která udává velikost záběru. Velikost záběru je dána vzdáleností kamery od hlavního natáčeného objektu. Jako pomůcka k rozlišování velikosti záběru posloužil pohled na lidskou postavu. Členění záběru podle je velikosti je dělením dohodnutým.

Přehled záběrů:
1. **velký celek** (VC) – úplný obraz místa děje, lidská postava je drobná;
2. **celek** (C) - lidská postava se ukazuje celá, pozadí (dekorace) zaujímá rozhodující význam;
3. **polocelek** (PC) – postava ukázaná celá, popř. po kolena zaujímá důležitý význam;
4. **polodetail** (PD) – poprsí lidské postavy, dekorace prakticky vyloučena;
5. **detail** (D) – lidská tvář zaujímá většinu projekčního plátna;
6. **velký detail** (VD) – podrobnost z lidské postavy nebo zvětšený obraz rekvizity, které si při zběžném pohledu nevšimneme;

Pamatuj:
Při psaní filmového scénáře musíme sledovat:

1.Je nezbytné několikrát pozorně číst zobrazený děj
2.Sledovat prostředí děje
3.Živě si představovat účastníky děje
4.Přemýšlet o souvislostech děje a charakteru postav.

Úryvek z Polednice

…
Že na tebe, nezvedníku,
Polednici zavolám!
Pojď si proň, ty Polednice,
pojď, vem si ho, zlostníka!“
A hle, tu kdos u světnice
dvéře zlehka odmyká.

Malá, hnědá, tváři divé
pod plachetkou osoba;
o berličce hnáty křivé,
hlas – vichřice podoba!

„Dej sem dítě“ – „ Kriste pane,
odpusť hříchy hříšnici!“
…

Úkoly:

Vyber tvrzení, které odpovídá tomu, co se píše v textu.
1. a) ano – b) ne Každé filmové adaptaci předchází její ztvárnění na divadle.
2. a) ano - b) ne Píšeme-li filmový scénář, rozdělíme si papír zpravidla na dvě poloviny.

Vyber tvrzení, které je v protikladu k tomu, co říká text.
3. a) ano – b) ne Diváci vždy najdou ve filmu to, co se jim v knize nejvíce líbilo.
4. a) ano - b) ne Filmový záběr je psán v záběrech, které se číslují.

Rozhodni, zda je, nebo není možné tyto informace získat z textu.
5. a) ano – b) ne Filmová adaptace znamená přepis literárních textů do filmové podoby.
6. a) ano - b) ne Velikost záběrů je dána vzdáleností kamery od hlavního natáčeného objektu.

7. Kolikero druhů filmových záběrů rozeznáváme?

8. Čím je dán velký detail?
9. Přečti: C; PC; D
10. Proč bývá papír při psaní filmového scénáře rozdělen na dvě poloviny?
11. Napiš filmový scénář z daného úryvku balady Polednice.

Kap. 27

Úvahy B. Němcové o společnosti

Text:

ALABASTROVÁ RUČIČKA

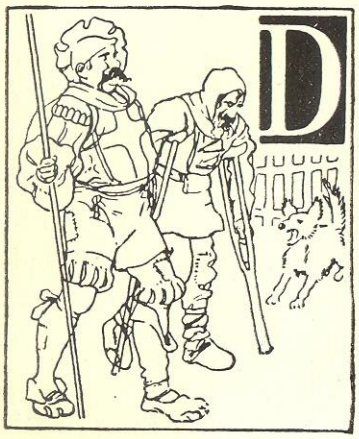

Do jedné vesnice přišli dva vysloužilí vojáci a prosili o službu. Jeden byl ještě dosti při síle, druhý ale nebožák byl celý zmrzačený, protož také službu nedostal a sedláci ho jen z milosrdenství mezi sebou podrželi. První dostal se ale hned k jednomu sedláku. Když nastaly přástvy, chodili tam oba dva a děvčata je ráda viděla. Ten starý uměl povídat lecjaké pěkné báchorky a příběhy a druhý prováděl šprýmy a taškářské kousky, které se byl na vojně naučil, že se začasté všickni smíchem div nepopukali. Mezi děvčaty byla také jedna stará panna, jížto se veselý vysloužilec zalíbil. Měla sice chaloupku, ostatně ale nic jiného; než voják si myslil: „Lepší trocha nežli nic. Něco si vydělám, ona ze svého přidá a budeme přece živi." Namluvil si ji, a také vzal. On sloužil, ona nádeničila, a tak se dost bídně protloukali. Při tom při všem ale neztratili veselou mysl, ani když jim malá strávnička přibyla. Sedláci je měli rádi a selky pomáhaly, kde mohly, a když děvče vzrostlo, nejedlo ani jeden den doma, protože si je pokaždé některá kamarádka k obědu pozvala. Léta ubíhala, Zuzanka kvetla jako luční kvítí a byla jí plná ves. Tak jako rodiče měli lidé i ji rádi, neboť každému pomohla, nechť ji pobídl k jakékoli práci; nejvíce ale užila od starého Martina, toho mrzáka, co s otcem do vsi přišel, s nímž každé sousto chleba dělila. Jí k vůli seděl někdy na pasece třeba půl dne a povídal dětem pohádky. Nejmilejší vyražení Zuzančino bylo, když mohla v lese, po polích

a po lukách běhat a zpívat, to jí bylo nadevšecko. Nedaleko vesnice stál starý hrad, jehož zdi již mechem porostlé byly; mezi těmi zdmi seděla Zuzanka někdy půl dne, pletla věnečky a zpívala. Tak jí minul patnáctý rok.

Bylo to večer před svatým Janem Křtitelem, a po vesnici ozýval se hluk a křik chasy, která se hnala s dřívím pálit oheň svatojánský na vrchu nedaleko starého hradu. Nejprvnější nahoře byla Zuzanka. Když se hranice narovnala a zapálila, popadla se chasa za ruce a začala okolo ohně skákat a zpívat. Když pozpívali, přeskakovali plamen. — Tu se stalo, že Zuzanka do něčeho zakopla. Shýbne se, zdvihne to, a vidí malou alabastrovou ručičku.

„Zahoď to, je to kouzlo!" křičela chasa.

„Ne, ne, nezahazuj to," namítal starý voják, který se s chasou na vrch přikulhal. „Navlíkni si ji na něco a zavěs na krk, to ti přinese štěstí."

Zuzanka moudrého rádce uposlechnuvši, navlékla si ručičku na pentli a zavěsila na krk. Bylo po ohni, a děvčata i chlapci brali se domů.

„Holky, nechoďme ještě domů; je tak krásná noc, pojďme na hrad!" nabízela Zuzanka svým kamarádkám, nemajíc chuti do úzké sednice se zavřít.

„Co tě napadá, nevíš, že je svatojánská noc, kdy kouzelnice rejdy tropí?" odpovídala děvčata. Ale Zuzanka se nedala odstrašit, šla s chasou až do vsi, ale potom se vrátila na starý hrad, sedla na sedátko, které si sama udělala, a koukala na hvězdnatou oblohu, až jí oči zacházely. Tu slyší zdáli muziku, tak krásnou, tak vábnou, že se jí radostí srdce chvělo; blíž a blíže zněly lákavé zvuky a ze starého hradu vycházeli skvostně odění hudebníci, kteří ze svých nástrojů tak libé tóny vyluzovali. Za nimi šla paní a pán; na hlavách se jim leskly zlaté koruny a na sobě měli šaty drahé kmen-

tové. Potom kráčelo služebnictvo po dvou, krásné panny a panoši, všickni ve skvostném oděvu. Po stranách nesli sloužící planoucí pochodně.

Když kolem dokola zámek obešli, zastavili se naproti Zuzance, která si ani vyložit nemohla, kde se tu to panstvo vzalo. Sličná královna zakývala na ni prstem a Zuzanka se ani chvilku nerozmýšlela, nýbrž přiskočila k tajné družině a šla po boku paní, která ji až do hradu za ruku vedla. Tu se otevřela v jednom koutě brána a panstvo tam vešlo; několik kroků odráželo se světlo pochodní o třpytící se stěny klenuté chodby, která dolů vedla, ale najednou se octli v krásné zahradě, v níž stál alabastrový zámek, zlatem vykládaný. Květiny té nejrozmanitější krásy a stromy tížené ovocem vydychovaly nejlíbeznější vůni. Zuzanka by se byla nejraději do měkkého trávníku vrhla a v těch vonných kalíškách tvář koupala, ale bála se královny. Jakoby naplněn dýmem vonného jantaru, plynul tu lehký vzduch a Zuzanka ho celou duší do sebe sála. Zlaté dveře u alabastrového zámku se otevřely, družina i s králem poklonila se královně a zmizela. Královna prováděla potom Zuzanku po zahradě. Vše to dálo se mlčky. Tu přišly k myrtovému keři, královna utrhla proutek, spletla ho do věnečku a položila Zuzance na hlavu pravíc: „Ten věnec si nech ode mne na památku. Zítra jdi s otcem na hrad, a kde nyní stojím, tam ať kope. Žádnému nepovídejte, co najdete, a ve vesnici déle nezůstaňte!“

Po těch slovech vzala královna omámenou Zuzanku za ruku a vedla ji zase touž cestou ven až k staré bráně, potom najednou zmizela, a Zuzanka běžela domů.

„Milý bože!“ myslila si cestou, „tolikráte jsem již ten hrad prolezla, a nikdy jsem tu bránu neviděla, toť je divná věc, kde se to všecko jen vzalo.“

Když přišla domů, rodiče již spali, neboť byla právě hodina

s půlnoci. Potichmo sundala věneček, strčila ho pod polštář a lehla na lože.

Slunce stálo již vysoko a svítilo do malých okének, když matka Zuzanku budila.

„To neví, kdy do lože, a ráno se jí nechce vstávat," huboval otec.

Zuzanka si mnula oči a přemýšlela, co se jí zdálo. „Já ani nevím, rodiče, co se to se mnou dálo; byl-li sen, anebo se mi to opravdu stalo. Ale počkejte, vždyť jsem si ten zelený věneček pod hlavu strčila." Děvče sáhlo pod podušku a vytáhlo myrtový věneček z jednoho proutku uvitý, ale ne zelený, nýbrž z ryzího zlata. Matka i otec spráskli rukama a teprv se Zuzanky ptali, kde byla a co se jí přihodilo.

„Kamarád ti dobře poradil, abys tu ručičku si nechala, ta je pro štěstí, a na tom místě leží zajisté poklad," řekl nato otec. „Jen jestlis to místo nezapomněla?"

„O to se nebojte," pravila Zuzanka, „a chcete-li, půjdeme tam hned."

„Ne, teď jsou lidé v poli a viděli by nás; až v poledne." O pravém poledni šla Zuzanka s otcem k starému hradu; od brány se uhnula hned stranou, kudy v noci s družinou šla, a tu viděla mezi křovím ještě jednu nízkou zeď a v ní malý průchod, který se zdál být v noci branou. Sotva jím prolezli, octli se v kulatém dvoře, porostlém trávou a nízkým chrastím. „Zde stál ten stromek," řekla Zuzanka a postavila se k šípku na píď vysokému, „zde kopejte, tatíčku!"

Otec poslechl a začal ihned na tom místě kopat — a hle! sotva trochu země odkryl, viděl truhlu železem kovanou. Byla hodně veliká a otec jí ani pohnouti nemohl; ale jakmile se jí Zuzanka dotkla, odnesli ji beze všeho násilí.

 Ve dvoře narovnali na ni kamenů a šli domů, aby je žádný ne-

viděl, co nesou. Teprv o soumraku pro ni došli a do chalupy odnesli. Truhla byla plnická zlata.

„Víš, co mi je nejvíce líto? Že nemohu dát z toho kamarádovi a těm sedlákům, co nám v nouzi pomohli."

„Řekněte, tatíčku, že jste dědil, a když ne jinému, aspoň dejte starému Martinovi několik zlatých."

„Máš pravdu; zítra jdu do města, koupím koně, a vy si to zatím zde složte. Až přijdu, řeknu, že jsem dostal v městě dobrou službu, že tam půjdeme, a Martin aby zůstával zatím v naší chalupě. Když se více nevrátíme, zůstane jemu, a po čase, kdo ví, co se stane. Ale huby si dejte na petlici, to vám povídám!"

Druhý den šel otec do města, koupil koně a vůz a najal si pěkný dům. Když přijel domů, bylo koukání, že si veze chudý chalupník koně a vůz; slyšíce, že dostal dobrou službu a že se do města odstěhuje, přáli mu to někteří, a někteří také ne, jak to již bývá.

Vedle jejich chalupy stál statek a v něm bydlel sedlák a selka hrozně všeteční a závistiví. Těm to hlavu mátlo, kde vzal asi soused peníze na koně a na vůz; to nemůže být, aby mu je někdo byl zapůjčil. Za tou příčinou šla selka k sousedce a začala se jí na ledacos ptát, a konečně ve vší důvěrnosti i na to, kde přišel soused ke koním a k vozu. Ale chalupnice měla rozum. „Inu, milá sousedko, já vám to povím, ale neříkejte žádnému nic. Můj muž zdědil několik tisíc zlatých po jednom strýci, a tedy nám bude lépe. Vidíte, co to naše děvče tu kouzelnou ručičku našlo, máme štěstí, a já bych ji nedala za mnoho peněz."

Selka šla domů a řekla to sedlákovi, pobízejíc ho, aby si na Zuzanku počíhal a ručičku jí ukradl. Ten nebyl k tomu líný, neboť nepřál také ani božího světla nikomu. U souseda se zatím nakládalo na vůz a starý Martin si tam svých několik drchniček odnesl. Otec Zuzančin chtěl ještě večer do nejbližšího městečka dorazit,

a proto se také po práci se všemi loučil. Zuzanka plakala, a když měli již odjíždět, vzpomněla si ještě, že doběhne na starý hrad a naposled že si tam zazpívá. Řekla to tátovi, a zlý soused, který nedaleko stál, zaslechnuv to, otočil se honem a šel napřed; myslil si, že se mu jeho záměr tam nejlépe povede. Ale to neslyšel, když ji táta od toho zrazoval a pravil, že se tam všichni zastaví a otčenášek za udělené dobrodiní pomodlí.

Sedlák stál u starého hradu schován a čekal; tu slyší řehot koňský a vidí zdáli zrovna k sobě běžet koně bezuzdého. Myslí si, že je to kůň z vesnice a že se splašil. Jde mu tedy naproti, aby ho chytil, a kůň jako krotký k němu kráčí.

„I propánakrále! Toť je moje Lyska! Který čert tě pustil?“ vykřikl sedlák a uchopil kobylu za hřívu, ale kůň se s ním vznesl najednou do povětří, třikrát s bezduchým sedlákem hrad obkroužil a zmizel, aniž byla kdy více po závistném sedláku jaká památka.

Nedlouho potom stála na hradě Zuzanka s otcem a matkou a loučila se se svým nejmilejším místečkem a děkovala v duchu dobré královně za její dobrodiní. Martin čekal u vozu, a když i jemu spánembohem dávali, plakali nejvíce, a otec mu dal několik tolarů na přilepšenou, povídaje mu pohádku o dědictví. Když přijela rodina do města, koupilo se hned nářadí, šatstvo, najaly se služky a učitelky i učitelové pro Zuzanku, by se něčemu naučila. Než minula tři léta, nebyl by žádný selské děvče v ní poznal; byla moudrá v každém ohledu, přitom krásná a až příliš dobrá. Ač se s ní rodiče neukazovali a nedvořili, přece nezůstala ukryta jako fialka pod křovím. Mnoho ženichů se o ni ucházelo a mezi nimi také bohatý a hezký šlechtic, který se Zuzance nejvíce zalíbil. Žádný nebyl proti tomu, a tedy se beze všech překážek vše smluvilo a svatební den byl určen.

 Oblečena v drahém rouchu, ozdobena zlatým věncem myrto-

vým, jejž i s ručičkou co nejdražší památky chovala, jela Zuzanka na oddavky. Tu přistoupí na cestě k vozu chudý mrzák, prose o malý dárek. Nevěsta poručila, aby zastavili, bystře na žebráka pohlédla, a poznala starého Martina. Hbitě skočí dolů a vezme ho za ruku pravíc: „Copak mne neznáš, Martine? Já jsem Zuzanka; pojď, pojď, sedni k nám do vozu a povídej, jak se ti vedlo, co jsme se neviděli."

„Jak bych mohl držet tak krásnou, tak bohatou nevěstu za svou milou Zuzanku? Do vozu k vám nesednu, ale plakal bych radostí, že jste si, tak krásná panna, mne chudého žebráka všimla. Pánbůh vám dá štěstí za to, že jste zůstala dobrá jako kdy jindy."

Zatím skočil i otec s matkou z druhého vozu a srdečnou radost měli, když Martina viděli. Chtěj neb nechtěj musel aspoň k nim si sednout. Kdyby byl ženich Zuzanku zrovna dost nemiloval, byla by jeho láska v tom okamžení jistě toho největšího stupně dosáhla, neboť se opět přesvědčil, jak milé stvoření se mu za ženu dostane.

Po cestě žaloval Martin svému kamarádu, že se mu po něm již tuze stýskalo, že měl nouzi, a tedy že se vydal na cestu, aby jej do své smrti ještě jednou spatřil. Chaloupka že je v dobrých rukou, tak ujišťoval. Kamarád mu ale povídal, aby se již o nic nestaral, že zůstane u nich do smrti. A tak se i stalo; starý Martin se více do vesnice nenavrátil, neboť brzy nato umřel, snad samou rozkoší. Zuzančin otec koupil vesnici, v které byla dcera zrozena, a nedaleko starého hradu dal vystavět pěkný zámek, v kterém potom všichni svorně a spokojeně žili; sedlákům odplatil desateronásobně, co mu kdy dobrého udělali. Alabastrová ručička a zlatý věnec zůstaly největší poklad rodinný.

B. Němcová: Pohádky, SNDK 1968, str. 248 – 254

A) Úkoly k pohádce:

1. Zaznamenej pohádkové motivy
2. Zaznamenej postavy a urči jejich společenské postavení
3. Podej charakteristiku hlavní postavy
4. Kdo je nositelem zla? Jak bylo potrestáno zlo?
5. Jakou úlohu sehrála v pohádce alabastrová ručička?
6. Z čeho byl upleten věneček? Na základě čeho určíš jeho význam?
7. Jak byly využity peníze?
8. Kdy našla hlavní postava alabastrovou ručičku?
9. Zjisti, jaký časový úsek zobrazuje pohádka?
10. Vysvětli název pohádky.

B) Vypracujte následující úkoly:

1. Na základě poznatků, které jsi získal z pohádky Alabastrová ručička:
a) napiš o tom, jakou představu měla B. Němcová o uspořádání ideální společnosti;
b) uveď, z jakých myšlenkových proudů vycházelo myšlení B. Němcové o uspořádání ideální společnosti.

C) Zamyslete se:
a) Jaké prvky přinesla B. Němcová do literatury při zobrazování života v pohádce?
b) V čem vidíš hlavní rozdíl mezi pohádkami B. Němcové a K. Erbena?
c) Znáš hrdinku z povídkové tvorby B. Němcové, která by se podobala hlavní hrdince z Alabastrové ručičky?

Kap. 28

Divadelní rébus

Dívky (Marie, Radka, Jana) si koupily celoroční předplatné do divadla. Na programu byly čtyři tragédie (Antigona, Romeo a Julie, Maryša, Faust), dvě komedie (Lakomec, Divotvorný klobouk) a dva muzikály (Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, Noc na Karlštejně). Protože se dívky někdy do divadla nedostaly, každá z nich zhlédla méně než pět představení.
Je třeba podotknout,
že každé představení viděla aspoň jedna z nich,
že Radka miluje muzikál, a tak je navštívila všechny, z komedií , ale spatřila pouze Lakomce,
že Radce s Marií se nejvíce líbil Faust, a Jana v té době byla nemocná,
že Marie neviděla Antigonu, ale na tragédii Maryša se sešla s Janou,
že Radka s Marií neviděla tolik tragédií co Jana, která nenavštívila ani jeden muzikál.

Která z dívek mohla vidět hru Divotvorný klobouk?
1. a) ano – b) ne jen Jana
2. a) ano – b) ne jen Marie
3. a) ano – b) ne jen Jana nebo Marie

Které divadelní představení mohly určitě zhlédnout všechny tři dívky?
4. a) ano – b) ne jen Divotvorný klobouk
5. a) ano – b) ne jen Lakomce

6. Marie určitě spatřila divadelní představení:
a) Divotvorný klobouk
b) Romeo a Julie
c) Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha
d) Noc na Karlštejně
e) Maryša

7. Doplňte k uvedeným uměleckým literárním dílům autory a historickou dobu, ve kterých díla vznikala.

Kap. 29

Opakování z dějin a teorie literatury

Vyřešte následující tajenku, v níž se skrývá jeden z básnických prostředků, označovaný jako nepřímé pojmenování (neboli tropy)

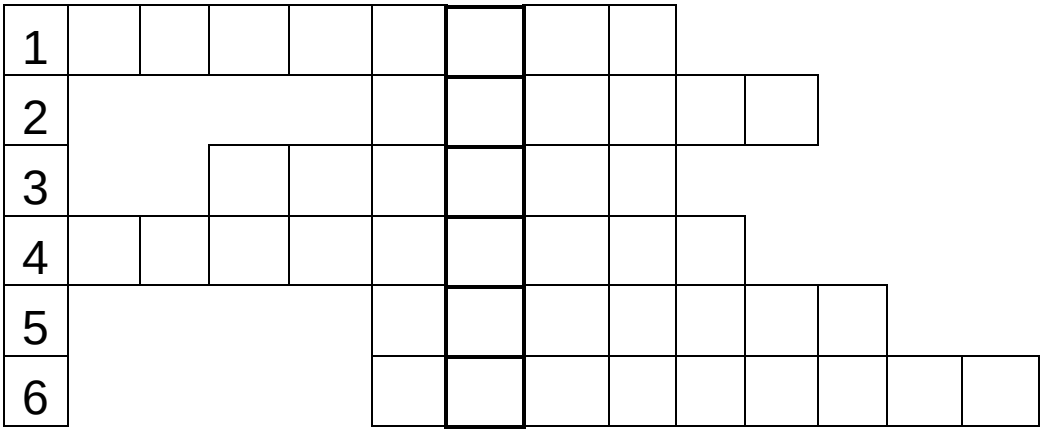

1. autor díla Labyrint světa a ráj srdce
2. básnické baladické dílo K. J. Erbena
3. autor Kroniky české
4. básnický prostředek, který vše zveličuje a zesiluje
5. žánr epiky, vyznačující se dějem, který se odehrává během krátkého časového úseku s malým počtem postav
6. autor Gramatiky české a překladatel Nového zákona

Kap. 30

Přehled literárních směrů 2. pol. 19. století

a) Realismus

Kolem roku 1850 se objevuje nové úsilí umělců, kteří požadují, aby se umění od romantických snů vrátilo ke skutečnosti a aby zobrazovalo konkrétní všední realitu (realis = věcný, skutečný; realita = skutečnost). Umělci se vyjadřují kriticky ke všem společenským rozporům, a tak vzniká umělecký směr nazývaný kritický realismus.

Pamatuj! Pojem realismus je chápán jako také pojem hodnotící (od antiky k současnosti), který se vyvíjí vedle umění nerealistického.

Kritický realismus se snažil podat umělecky pravdivý, věrný obraz života současného člověka. Uplatnil se nejvíce v próze, zejména v románu, který dokáže nejlépe zachytit vývoj lidských charakterů ve vztahu k lidské společnosti v delším časovém období. Později využívána také povídka. Ve formě vypravování převládá er forma. Spisovatel není účastníkem vypravování a stojí jakoby nad příběhem. Svůj názor uplatňuje výběrem faktů, témat a postav. Díla tak působí větší objektivností. **Realistický styl dokáže vyvolat v čtenáři iluzi, že se setkává se skutečnými lidmi a je svědkem skutečných událostí.** Využívá umělecké metody, tzv. typizace (přesný popis událostí, prostředí, postav s jejich duševním stavem a vývojem). Z jazykových prostředků je využívána hovorová řeč, nářečí, archaismy.

Francie: Honore de Balzac – Otec Goriot – řeší otázku zkázy lidských hodnot, které způsobují peníze;

Rusko: L. N. Tolstoj (historický román – Vojna a mír/období napoleonských válek; zobrazuje až na 250 postav/; F. M. Dostojevskij (psychologický román/ studie o lidském svědomí) Zločin a trest; N. V. Gogol – Petrohradské povídky, Revizor, Mrtvé duše – jeho humor až mrazí v zádech; A. P. Čechov (drama Tři sestry, Višňový sad/postavy- rozčarované životem, a tak hledají životní jistoty/).

Anglie: Ch. Dickens – David Copperfield (autobiografický román, líčící jeho neradostné dětství), Oliver Twist – útočí na sociální nespravedlnost V jeho díle vítězí dobro nad zlem.

USA: Mark Twain – Dobrodružsrví Toma Sawyera, Dobrodružství Huckleberryho Finna – konfrontuje dětskou fantazii se světem dospělých, zejména s jeho krutostí a podlostí ve 40. až 50. letech v Americe; J. London (Volání divočny, Martin Eden).

Polsko: H. Sienkiewicz (Křižáci /boje Poláků proti křižákům zač. 15. stol.; Quo vadis /vláda Neronova, pronásledování křesťanů/).

Švédsko: H. Ibsen (Nora /kritika měšťácké společnosti/).

b) Období Moderny

Od 60. let. 19.stol. vznikají nové umělecké směry, které shrnujeme pod názvem Moderna. Umění Moderny vyšlo z rozporů každodenní reality (víra v pokrok x beznaděj, bída), a tak se stalo reakcí na realistické umění, které nemůže plně obsáhnout podstatu všedního života. Umělci Moderny odmítají falešné hodnoty a ideály měšťanské společnosti, zdůrazňují osvobození člověka a individuální pohled na život. Hnutí Moderny bylo velmi různorodé, a proto zahrnuje mnoho navzájem zcela protichůdných uměleckých směrů.

Impresionismus vyjadřuje okamžité nálady, dojmy a neopakovatelné chvíle, potlačuje rozumovou účast na obsahu.
Naturalismus zachycuje věrně obraz života hrdiny, jehož osud je určen vlivem dědičnosti a prostředím.
Symbolismus se vyjadřuje pomocí symbolů, náznaků a obrazových nepřímých pojmenování, tzn. nečekané spojování představ.

Dekadence vyjadřuje smutek, nudu, hořké zklamání a osamocení, únik z reálného světa, který se jeví nedokonalý.

Francie (tzv. „prokletí básníci“). **Charles Baudelaire** svou sb. Květy zla položil základy moderní poezie. Sbírka, kde v názvu je užito oxymóronu, obsahuje nový způsob vnímání skutečnosti; tzn., že se neobjevují ve verši logické myšlenky a popis, ale čistá obrazotvornost, fantazie a lyrismus (citovost), touha po neobyčejných zážitcích (b. Albatros).
J. A. Rimbaud – Iluminace (b. Opilý koráb /není důležitý děj, ale bohatost barev a zvuků/; b. Spáč v úvalu /obraz přírody a spícího vojáka; využívání kontrastních metafor/). P. Verlaine, S. Mallarmé. E. Zola, přestavitel naturalismu, - Tereza Raquinová (hrdinka je hříčkou vlastních sklonů a vrozených chyb, výsledek vlivu prostředí a dědičnosti), Zabiják (vliv alkoholu na morální svědomí).
Anglie. O. Wilde, představitel dekadence, napsal román Obraz Doriana Graye, hru Jak je důležité mít Filipa a pohádky Šťastný princ a jiné pohádky.
USA. W. Whitman – Stébla trávy (oslava moderního života).

Úkoly:

1. Rozhodněte o každém z následujících tvrzení, zda odpovídá skutečnosti:
a) realismus klade hlavní důraz na rozumové a smyslové poznání ANO/NE
b) realismus snaží věrně zachytit události i charakter hrdinů ANO/NE
c) realismus užívá hovorový jazyk, který charakterizuje společenskou vrstvu ANO/NE
d) postavy realistických děl jsou výjimečnými a nepřizpůsobivými jedinci ANO/NE

2. Který z následujících spisovatelů zachycuje neradostné osudy dětí?
a) Emil Zola
b) Charles Dickens
c) Henryk Sienkiewicz
d) Mark Twain

3. Který z následujících spisovatelů nepatří mezi tzv. prokleté básníky?
a) Ch. Baudelaire
b) S. Mallarmé
c) P. Verlaine
d) W. Whitman

4. Který umělecký směr zachycuje neopakovatelný dojem zprostředkovaný smysly?
a) dekadence
b) impresionismus
c) realismus
d) symbolismus

5. Přiřaďte k jednotlivým dílům jejich autory:
a) Květy zla
b) Obraz Doriana Graye
c) Stébla trávy
d) Višňový sad

1. Ch. Baudelaire
2. A.P. Čechov
3. J. A. Rimbaud
4. M. Twain
5. W. Whitman
6. O. Wilde
7. L. N. Tolstoj

6. Který z následujících spisovatelů byl nejvíce ovlivněn naturalismem?

a) Ch. Dickens
b) F. M. Dostojevskij
c) H. Ibsen
d) Emil Zola

Kap. 31

Umělecké směry Moderny

a) Impresionismus vyjadřuje okamžité nálady, dojmy a neopakovatelné chvíle, potlačuje rozumovou účast na obsahu.

b) Naturalismus zachycuje věrně obraz života hrdiny, jehož osud je určen vlivem dědičnosti a prostředím.

c) Symbolismus se vyjadřuje pomocí symbolů, náznaků a obrazových nepřímých pojmenování, tzn. nečekané spojování představ.

d) Dekadence vyjadřuje smutek, nudu, hořké zklamání a osamocení, únik z reálného světa, který se jeví nedokonalý.

Ukázky:

1) Hle, v této chvíli ruce miliónů potkávají se, magický řetěz,
jenž obmyká všechny pevniny, pralesy, horstva
a přes mlčenlivé říše všech moří vzpíná se k bratřím.

2) A zděděnou violu svou těm jen, těm jen hraji,
již k ránu v nocích nejistých do dálek naslouchají …

Mé melodie chtějí míti smutek všeho toho,
co rostlo, vykvetlo a zrálo marně, pro nikoho.

3) U řek mám večer vlažný rád,
u řek, kde plno mušlí leží,
kde zvolna z řeky vstává chlad
a bílá pěna z dálky sněží.

Úkoly:
1. Prostuduj jednotlivé definice uměleckých směru Moderny.
2. Přiřaď správně umělecké směry Moderny k jednotlivým ukázkám.
3. Urči autory jednotlivých ukázek.

Kap. 32

Česká literatura (1850 – 1890) 1

Generace májovců, kteří ocenili dílo K.H. Máchy, se vydali cestou realismu. Hlavní zástupce je **Jan Neruda**, který ve svém díle zobrazil všelidské otázky pokroku a budoucnosti lidstva. Napsal 6 básnických sbírek, z nichž nejznámější jsou: Hřbitovní kvítí, Knihy veršů (b. Dědova mísa), **Písně kosmické** (vztah člověka a kosmu), Balady a romance (vyjadřuje obecně lidské vztahy současného člověka skrze názory prostého lidu). Psal prózu: **Povídky malostranské**, zobrazený život na Malé Straně, kde žil Neruda od dětství, je narušen

špatnými mezilidskými vztahy /Hastrman, Doktor Kazisvět/. Jako novinář se stal zakladatelem článků, které nazýváme fejeton.
Další májovci: Jakub Arbes (proslavil se tzv. romanety = fantastický příběh, na jehož počátku stojí záhada, jejíž tajemství je postupně odhaleno buď logickým, nebo vědeckým vysvětlením, např. Newtonův mozek, Ďábel na skřipci), Karolína Světlá (hrdinkami románů jsou ženy – Vesnický román, Kříž u potoka), V. Hálek (Večerní písně, Muzikantská Liduška)

1. Která Nerudova próza byla inspirována prostředím, kde Neruda od dětství žil?
a) Zpěvy páteční
b) Povídky malostranské
c) Romance o Karlu IV.
d) Hřbitovní kvítí

2. Který publicistický útvar Neruda proslavil?
a) fejeton
b) sloupek
c) interview
d) baladu

3. Rozhodni, k jakému žánru současné literatury bychom mohli přirovnat romaneto:
a) k fejetonu
b) k pohádce
c) ke sci-fi povídce
d) k románu

4. Který typ literárního hrdiny je příznačný pro prózu Karolíny Světlé?
a) chudý člověk na okraji společnosti
b) rázovité pražské figurky
c) mravně silné ženy
d) pohodlný měšťák

Kap. 33

Česká literatura (1850 – 1890) 2

Generace ruchovců, kteří se soustředili kolem časopisu Ruch, zdůrazňovala podřídit literaturu národním zájmům a zachovat literatuře slovanský charakter. **Svatopluk Čech** ve svém díle spojuje současné náměty s historií. Ve skladbě Slávie používá alegorii lodi, na které jsou zástupci slovanských národů. Semknou se pod vedením Rusa a přemohou vzbouřenou posádku. Politické a vlastenecké básně obsahuje sb. Jitřní písně (b. Dosti nás), sb. Písně otroka (osud českého národa je srovnán s osudem porobeného člověka a zároveň je zde výzva k aktivnímu úsilí o rovnoprávnost). Z prózy zaujaly tzv. broučkiády: Pravý výlet pana Broučka do Měsíce (kritika lidí vyznávající přízemní názory na umění),
Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století (Brouček je konfrontován s husity 15. stol.).V dílech vytvořil Čech literární typ pana Broučka (člověk, měšťák, prospěchářský, omezený, vychytralý, měnící své názory podle potřeby).

1. Ruchovci usilovali:
a) o návaznost na program májovců
b) o kosmopolitní orientaci české literatury

c) o pravdivé zobrazování životních podmínek českých žen
d) o výchovu čtenářství k vlastenectví a osvobozování české literatury od cizích

2. Mezi lumírovce nikdy nepatřil:
a) Jaroslav Vrchlický
b) Svatopluk Čech
c) Julius Zeyer
d) Josef Václav Sládek
3. Uveď, na jaký terč míří satirické Čechovy prózy:

a) na nepoctivé řemeslníky
b) na anarchisty
c) na rakouskou vládu
d) na českého měšťáka

4. Která myšlenka vyplývá z následující ukázky z Nového epochálního výletu pana Broučka, tentokráte do XV. století a zároveň dokládá protikladnost Broučkových názorů s husitou – pražanem Domšíkem?

Text:

„Mluvíš-li o najatých žoldnéřích, těch nemáme. My sami jsme vojsko. Všickni věrní pražští měšťané, řemeslníci, bohatí i chudí, kdo zbraň unésti nemůže, všickni jsme vzhůru na obranu svého města, kalicha, cti a svod země České… - všickni jsouce hotovi raději položiti život svůj než poddati se nepříteli. A ty, muž silný a zdravý, chtěl bys zbaběle boji se vyhnouti?“

a) Brouček by byl rád, kdyby za husity bojovali najatí žoldnéři, a on tak nemusel pražanům pomáhat
b) Brouček se necítí dost silný a zdravý pro pomoc v boji
c) Brouček se neztotožňuje s politikou husitů
d) Brouček přiznává, že zbabělec

Kap. 34

Česká literatura (1850 – 1890) 3

Generace lumírovců (časopis Lumír) zdůrazňovala nutnost obohacování naší literatury vlivy ze světa.

Jaroslav Vrchlický (= pseudonym, vlastní jméno Emil Frída) napsal 80 básnických sbírek, např. Zlomky epopeje (básnické dějiny lidstva); Poutí k Eldorádu /lyrika osobní – b. Píseň - obraz básnických citů lásky, radosti nebo smutku/, Selské balady, Okna v bouři /b. Za trochu lásky šel bych světa kraj/; Fanfáry a kadence /lyrika reflexivní = přemýšlivá, rozjímavá, hloubavá;); a formalistní /zavádění nových forem básnického jazyka = ritornel, gazel aj./. Psal divadelní hry, např. Noc na Karlštejně, a překládal mnohá díla světových autorů (Goethe, Shakespeare, Baudelaire), a tak pomáhal obohatit českou literaturu o hodnoty světové kultury. **Josef Václav Sládek** ve své básnické tvorbě oslavuje rodnou zemi (lyrika vlastenecká – sb. Selské písně, b. Domov; sb. Skřivánčí píseň, b. Velké, širé, rodné lány,

reaguje na současné poměry (sb. České písně /1892/, b. Byli jsme a budem;sb. Básně,b. Na hrobech indiánských = pobyt v Americe,), tvoří pro děti (sb. Zvony a zvonky), překládá z polštiny, španělštiny a dílo W. Shakespeara. **Julius Zeyer** (Radúz a Mahulena – divadelní romantická pohádka).

Úkoly:

1. Které tvrzení o Vrchlického tvorbě není pravdivé?

a) snažil se v češtině používat nové básnické formy, které poznal při překládání cizích literatur do češtiny

b) hodně jeho sbírek můžeme zařadit k lyrice osobní

c) ve svých dramatech se věnoval současným námětům

d) tématicky se často inspiroval v cizích literaturách

2. Kdo režíroval filmový muzikál natočený na námět hry Noc na Karlštejně?

a) Zdeněk Podskalský

b) Karel Svoboda

c) Jan Hřebejk

d) Vlastimil Brodský

3. V čem tkví největší autorský přínos J. V. Sládka? (Určitě si vzpomene na jeho báseň Lesní studánka). Byl to především:

a) překladatel Shakespearových dramat

b) zakladatel moderní poezie pro děti

c) redaktor Lumíra

d) tvůrce historických dramat

4. Mezi prozaická díla J. Zeyera nepatří:

a) Jan Maria Plojhar

b) Dům u tonoucí hvězdy

c) Radúz a Mahulena

d) Ondřej Černyšev

Kap. 35

Generace buřičů

Pracovní text:

Generace buřičů protestovala proti všemu, např. omezování svobody, armádě, válce, útlaku národnostnímu či sociálnímu, co nabízela tehdejší společnost. Žila bohémským životem, často vězněna a hlásila se k anarchismu a dekadenci. V pozdějších letech, asi po roce 1914, své

buřičské postoje tito spisovatelé opouštějí a přimykají se k trvalým hodnotám, např. lásce, rodné zemi aj.

F. Šrámek vyjadřoval odpor proti ponižujícím poměrům v armádě a krutosti války. Sb.Života bído, přec tě mám,1905 (báseň Raport /Podzimek; Modrý a rudý,1906 (báseň Píšou mi psaní)

Později oslavoval milostný vztah, radost ze života, mládí, oslava domova, např. sb. Splav, 1916 (báseň Voják v poli, vliv vitalismu; lyrický román Stříbrný vítr; lyrické drama Měsíc nad řekou. Během okupace napsal sb. Rány, růže- 1945- (báseň Náš mlčící voják- vlastenecká lyrika).

K. Toman ve sb. Melancholická pouť a Sluneční hodiny (báseň Smutek diletantů) zaznamenal nejen prožitky z cest /často se toulal po celé Evropě/, ale i sociální motivy, boj se smutkem. Vrchol tvorby spatřujeme ve sb. Měsíce (1919)- báseň Září, Říjen, kde je zobrazena proměna přírodního dění, oslava lidské práce, domova; spojení reálného a symbolického obrazu skutečnosti; dvanáct básní cyklu zachycuje v kalendářové posloupnosti obraz českého venkovského života a povýšujících jej do monumentálního symbolu lidského bytí. Rozbor: Září V básni objevujeme spojení konkrétního zážitku s dojmem /reflexí/ o lidském osudu- Závěr pointa chorál sv. Václav – báseň o vědomí neodvratného plynutí času, ale také o důvěře v hodnoty, jež mohou přetrvat jen vůlí generací a lidskou prací. ?formální rozbor

S. K. Neumann prošel složitým básnickým vývojem od dekadence (Satanova sláva mezi námi (1897) a anarchismu (Kniha mládí a vzdoru), přes vitalismus sb. Kniha lesů, vod a strání, 1914 vyznává okouzlení přírodou jako příklad svobodného vývoje (báseň Maková kytice) civilismus (sb. Nové zpěvy, 1918 oslavuje technickou civilizaci, moderní život velkoměsta), hlásí se k proletářské poezii (Rudé zpěvy, 1923) a k socialistickému realismu sb. Sonáta horizontálního života, 1937 (báseň Život), sb. Zamořená léta, 1946 (obraz války). Zanechal hezké verše, ale také dílo, které bylo příliš poplatné době, např. orientace naší země na SSSR.

P. Bezruč, jehož vlastní jméno bylo V. Vašek, vyjádřil své pocity ve sb. Slezské písně (1909), kde v básni Maryčka Magdónova, nový typ sociální balady, vylíčil národnostní útisk, Kantor Halfar- útisk národnostní (Němci, Poláci)-příběh učitele, trpícího za to, že učil česky; Ostrava-výraz vzdoru, nenávisti- Bezruč vystupuje jako mluvčí (pěvec=bard) slezského lidu; Červený kaktus - obraz kaktusu s jediným rudým květem, vyjadřující symbol vzpoury, vlastního osudu (bez lásky), nebo obraz jedné sbírky.

V. Dyk přešel od odporu proti malosti, přetvářce, zradě ve společnosti v novele Krysař (1915) /anim. film Krysař/ k vlastenecké lyrice, v níž oslavuje národ jako jedinou jistotu a hodnotu – sb. Okno (1920), báseň Země mluví - těžký osud lidí, výzva k obraně vlasti, zodpovědnost i za příští generace, zrada je zkázou národa; sb. Poslední rok (1922)- báseň Píseň o noci 29. října /- výzva k odvaze, činu, vliv na národní sebevědomí.

F. Gellner ve sb. Po nás ať přijde potopa a Radosti života vyjadřuje odpor k měšťáckému světu. I když se vyjadřuje cynickým až ironickým výsměchem, můžeme v básních cítit, že básník zastírá touhu po silném citu a zklamání.

Úkoly:

Doplňte daný text:

Generace buřičů protestovala proti všemu, např. omezování svobody, armádě, válce, útlaku národnostnímu či sociálnímu, co nabízela tehdejší společnost. Žila bohémským životem, často vězněna a hlásila se k anarchismu a dekadenci. V pozdějších letech, asi po roce 1914, své buřičské postoje tito spisovatelé opouštějí a přimykají se k trvalým hodnotám, např. lásce, rodné zemi aj.

F. Šrámek vyjadřoval odpor ……. Sb.Života bído, přec tě mám,1905 (báseň Raport ; Modrý a rudý,1906 (báseň Píšou mi psaní).
Později oslavoval, např……. sb. Splav, 1916 (báseň Voják v poli), vliv vitalismu; lyrický román Stříbrný vítr; lyrické drama Měsíc nad řekou. Během okupace napsal sb. Rány, růže, 1945 (báseň Náš mlčící voják)……...

K. Toman ve sb. Melancholická pouť a Sluneční hodiny (báseň Smutek diletantů) zaznamenal nejen prožitky z cest /často se toulal po celé Evropě/, ale i sociální motivy, boj se smutkem. Vrchol tvorby spatřujeme ve sb. Měsíce (1919)- báseň Září, Říjen /, kde je …. ……..

S. K. Neumann prošel složitým básnickým vývojem od dekadence (Satanova sláva mezi námi (1897), anarchismu (Kniha mládí a vzdoru), přes vitalismus sb. Kniha lesů, vod a strání, 1914, kde vyznává ……..(báseň Maková kytice), a civilismu (sb. Nové zpěvy, 1918 oslavuje technickou civilizaci, moderní život velkoměsta), k proletářské poezii (Rudé zpěvy, 1923) a k socialistickému realismu sb. Sonáta horizontálního života, 1937, sb. Zamořená léta, 1946 (obraz války). Zanechal hezké verše, ale také dílo, které bylo příliš poplatné době, např. orientace naší země na SSSR.

P. Bezruč, jehož vlastní jméno bylo V. Vašek, vyjádřil své pocity ve sb. Slezské písně (1909), kde v básni Maryčka Magdónova vylíčil ……., Kantor Halfar- útisk národnostní(Němci, Poláci)-příběh učitele, trpícího za to, že učil česky; Ostrava-výraz vzdoru, nenávisti. Bezruč vystupuje jako mluvčí(pěvec=bard) slezského lidu; Červený kaktus…….

V. Dyk přešel od odporu proti…….. v novele Krysař (1915) /anim. film Krysař/ k ……. lyrice, v níž oslavuje národ jako jedinou jistotu a hodnotu – sb. Okno (1920), báseň Země mluví = ……; sb. Poslední rok (1922)- báseň Píseň o noci 29. října – výzva…….

F. Gellner ve sb. Po nás ať přijde potopa a Radosti života vyjadřuje odpor k měšťáckému světu. I když se vyjadřuje cynickým až ironickým výsměchem, můžeme v básních cítit, že básník zastírá touhu po silném a zklamání.

Kap. 36

Literární směry (konec 19. stol. a poč. 20. stol.)

a) Anarchismus (úsilí o neomezenou svobodu člověka);

b) Antimilitarismus (hnutí odmítající války);

c) Civilismus (oslava moderní techniky a civilizace);

d) Vitalismus (oslava života, radost z prostých věcí);

e) Expresionismus (vyjadřuje pocity nejistoty, úzkosti člověka pomocí vnitřních prožitků);

d) Futurismus (vyjadřuje se pomocí osvobozených slov, zvláštní grafické podoby, odstranil interpunkci

e) Kubofuturismus (vyjadřuje se pomocí spontánního proudu představ, prolínáním časových rovin, narušením logické souvislosti /Pásmo/; kaligramy /básně v obrazech/);

f) Dadaismus (princip náhody a nesmyslnosti vztahů);

g) Poetismus (navozuje představy pomocí jejich neobvyklého spojení);

h) Surrealismus (zachycuje volný tok obrazů bez rozumové kontroly, tzv. psychický automatismus (vyjádření dojmů, fantazie, snu);

ch) Proletářská literatura (zobrazuje obrazy společenských rozporů, vyjadřuje sny o spravedlivější společnosti);

Ukázky:

1. Hlásím, pane hejtmane,
   že se mi zdál sen,
   vojna byla a já ležel
   v poli zastřelen;
   a zrovna u mne váš kůň taky pad,
   nám přáno bylo spolu umírat,
   to z boží vůle jen.

2. A nazváno buď prostou chatrčí
   Ó palmy přeneste svůj rovník nad Vltavou
   Šnek má svůj prostý dům z nějž by růžky vystrčí
   a člověk neví kam by složil hlavu

3. 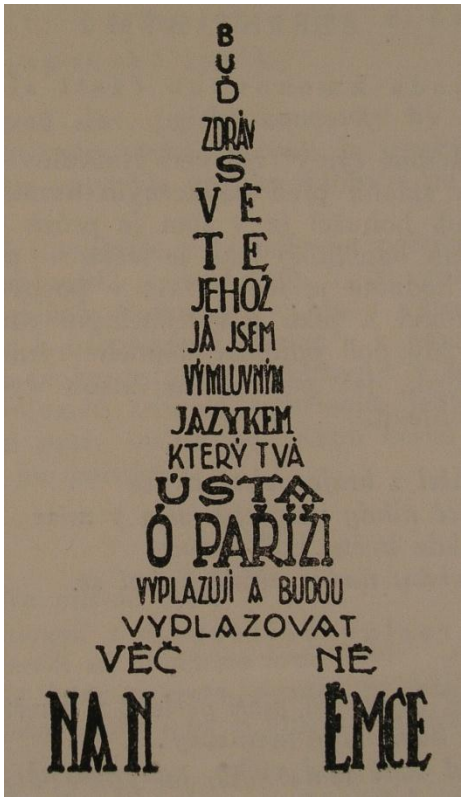

4.
Poštovní schránka na rohu ulice,
to není nějaká lecjaká věc.
Kvete modře,
lidé si jí váží velice,
svěřují se jí docela…

5. Laň zmizí v houštinách
Ptáci budou zpívat nechám čtení
Půjdu hledat sedmikrásy na luka
Půjdu hledat ty oči které viděly červený pokoj
Půjdu hledat ty oči nad nimž plul
růžový slunečník

6. My, dráty telegrafní, věčně nenasycené
svou krmí elektrického poskoku,
námi jak tepnami proudy krve vznícené
honěnou automatickými prsty otroků,
jež umdlená hned jest a hned zběsilá…

Úkoly:
1. Prostuduj jednotlivé definice literárních směrů (konec 19. stol. a poč. 20. stol.)
2. Přiřaď správně literárních směrů (konec 19. stol. a poč. 20. stol.) k jednotlivým ukázkám.
3. Urči autory jednotlivých ukázek.